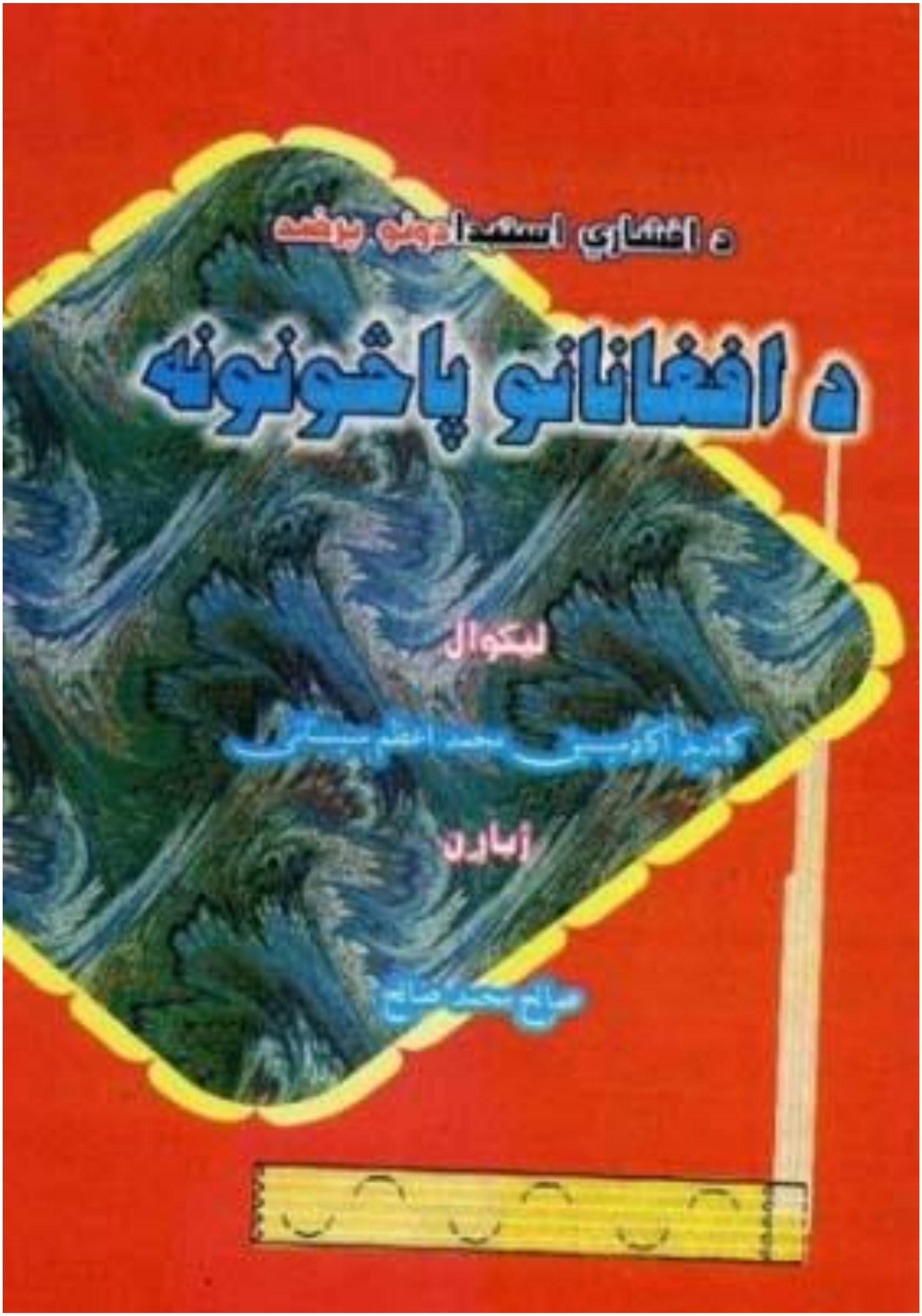

Download from: ketabton.com

بسم الله الرحمن الرحیم

Download from: ketabton.com

د کتاب پېژندنه

||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||

کتاب :: د افشاري استبدادونو پرضد

د افغانانو پاڅونونه.

ليکوال ::کانديد اکاډميسين محمداعظم سيستانی.

ژباړن :: صـالـح مـحـمـد صـالـح .

مهتمم :: عـبـدالـجـبـار تــرنــگ (ترُابي).

خپروونکي :: صحاف نشراتي موٌسسه .

چاپکال :: 1380ل/2001م کال.

چاپشمېر :: (1000) ټوکه.

چاپځی :: يونايـټـېـډ پرېس ــ کوټه

کمپوز/ډيزاين :: صحاف کمپيوټر ــ کوټه.

کمپوزر :: په خپله ژباړن.

Download from: ketabton.com

تقريظ

د اتلسمې ميلادي پېړۍ په دېرشمو او څلوېښتمو کلونو کې "د افشاري استبدادونو پرضد د افغانانو پاڅونونه" رساله د کانديد اکاډميسين محمد اعظم سيستاني له ګټورو، علمي او څېړنيزو کارونو څخه دی، چې هم د موضوع ټاکنې له مخې، هم د څګېړنې د څرنګتيا او هم يې د ليکنې او ژبې له مخې په هېواد کې سارى لږ ليدل کېږي.

ليکوال په پيل کې په ختيځ کې د فيوډالي نظام او د هغه د ظالمانه چلند يوڅرك راښوولی، وروسته يې د علمي نړۍ ليد (جهانبينۍ) په رڼا کې د نادرافشار فيوډالي دولت بڼه له ټولو ختيزو (شرقي) غوسه ناکو څرنګتياوو سره په منونکي منطق ارايه کړې ده.

د نړۍ نيولو لپاره د نادر افشار ناپايه حرص، د شتمنيو او پيسو راټولونه، د نيول شويو سيمو د اوسېدونکو لوټونه او له پاڅون کوونکو کسانو څخه غچ اخيستنه، د سرونو يادګاري منارونه او په زور او شکنجو سره د تپل شويو مالياتو اخيستنه، انسان د (شرقي دسپوتيزم) کليمې رښتينې مانا ته رسوي.

سربېره پردې ليکوال د نادرفيوډالي دولت د استبدادونو د ناوړو استفادو پايلې چې غوښتل يې خلك او بېلابېل او نا ورته مليتونه په زور سره د نېزو په څوکو او د سرونو د منارو په ښودلو په خپله واکمنۍ کې راولي، په پرله پسې دهقاني پاڅونونو کې ښه انځور کړي او ښودلې يې دي، چې د فتحه شويو سيمو خلکو ددې ګټو اخيستنو او ظلم پر وړاندې څنګه غبرګون ښودلی او د ظلم له منګولو څخه د خلاصون په موخه څنګه جنګېدلي دي. تر هغه ځايه چې ليکوال خبر دی، هغه ګڼ شمېر آثار چې تر اوس مهاله د منځنيو پېړيو د تاريخ په هکله کښل شوي، يوازې د افقي پېښو څرګندوی دي او د خلکو د ژوند د اړيکو په اړه لږې څرګندونې په کې شوي، خو ښاغلي سيستاني د تاريخي پېښو د څرګندونې له هماغه پيله بنسټيزو مسايلو ته پاملرنه کړې او هڅه يې کړې چې د ټولو پېښو ترسره کېدنې د ټولو عملونو او غبرګونونو په مقياس کې وسنجوي، چې د ټولنيزو دښمنو ډلو ترمنځ رواني دي.

ليکوال د کتاب په پای کې د نادر افشار د ظلمونو پرضد د خلکو پاڅونونه او په دغو پاڅونونو کې د هرې ډلې موخې (چې له بده مرغه ډېر پاڅونونه د پاڅون کوونکو له ماتې سره مله وو). په ځير سره شنلي او ددې ماتو علتونه يې هم جوت کړي دي.

پر دې بنسټ، ليکوال يوازې د صادقانه بيان له مخې د هېواد ددې لنډې خو ارزښتمنې دورې په بيان سره بل مقصد هم لرلی، چې هغه د هدف لرونکي او مسئول انسان په توګه د لوستونکو پوهونه ده.

زه چې ددې ليکوال له ډېرو آثارو سره اشنا يم، ويلای شم چې د ښاغلي سيستاني ليکنې د ايډيالوژيك جوړښت له مخې پامور او ارزښتمنې دي او لوستونکي يې د هر اثر تر لوستو وروسته، ټاکلو سياسي او تاريخي نتايجو ته رسېږي.

Download from: ketabton.com

اوسنی اثر هم ددې هڅاند لیکوال لیکنه ده، سره له دې چې د اتلسمې پېړۍ د دېرشمو او څلوېښتمو کلونو په بهیر کې د هېواد ټولنیز، اقتصادي او سیاسي حالات څرګندوي، د هغو کارونو څرګندونه هم کوي، چې په ختیځ (شرق کې د نوي سیاسي نظم د تشکیل او جوړښت سبب شول او متمرکزو فیوډالي حکومتونو ته د پښتنو عدل غوښتنه هم څرګندوي.

لیکوال ته د بري په هیله دا کتاب یو ګټور او بکر اثر ګڼم او د یوه پوهنیز تیزس په توګه یـې د چاپ وړ ګڼم او د تاریخ مینه والو ته یـې د لوستلو لارښوونه کوم.!

کاندید اکاډمیسین ډاکټر اکرم عثمان

10 /11 /1367ل کال

Download from: ketabton.com

د لیکوال سریزه

د منځنیو پېړیو تر ټولو عمده ځانګړتیا دا ده، چي نه یوازې په اروپا او شمالي افریقا کې، بلکې په اسیا او په ځانګړې توګه د نژدې ختیز او منځني ختیځ هېوادونو کې د فیوډالي نظام رامنځته کېدنه او بشپړېدنه پر ځمکو فیوډالي انحصاري مالکیت او د کرګرو او عامو ځمکوالو د استثمار په وسیله له دې ځمکو څخه په ګټو اخیستنې پورې تړلې ده.

فیوډالي نظام چې د ټولنپوهانو په اند د انساني ټولنې بشپړتیا ته یو ضروري پړاو دی او پیدایښت یـې پر خپل وار او وخت له نورو تولیدي ځواکونو سره مرسته وکړه، دا یو نظام ګڼل کېـږي، چې اصلي پوړونه (طبقات) یـې دا دي: لوی ځمکوال او (رعیت) بزګران. چې په هغو کې بیا سیاسي واك د لویو ځمکوالو په لاس کې وي، په دې نظام کې حاکمې طبقې ته (فیوډال) او محکومې ته (رعیت) وایي.

په فیوډالي نظام کې د زبېښاکګرې (فیوډالې) او استثمارېدونکې طبقې (رعیت) ترمنځ طبقاتي مبارزې د ټولنیز ژوند بنسټیز څرنګوالی جوړوي، له همدې کبله په منځنیو پېړیو کې د حاکمو طبقو (لویو ځمکوالو) پرضد د بزګرانو او ښاري تشـلاسو خلکو غورځنګونه ددې دوران له جوتو ځانګړنو څخه دي، چې ډېر طبیعي ښکاري.ځکه په فیوډالي شرایطو کې بزګرانو د ټولنې اصلي برخه جوړوله، چې د حاکمې طبقې (فیوډالو ځمکوالو) په توګه اوسېدل.

د ټولنې نورې کړاوځپلې ډلې، صنعتکاران او کسبګر د فیوډالي دورې په وروستیو کې په خپلواك ډول راوړاندې شولې.

د تاریخ په ګواهي، په ختیځ کې بزګري پاڅونونه تر لویدیځ پراخ او لوی وو. باید وویل شي چې: د اروپایي ټولنې د فیوډالي ظلمونو او ستم له کبله د اروپا دهقاني پاڅونونو څوارلسمه او پنځلسمه پېړۍ ولړزوله او په شپاړلسمه او اوولسمه پېړیو کې یـې نور زور هم وموند او د همدغو پاڅونونو له کبله د اوولسمې پېړۍ په خلوېښتمو کلونو کې د "بورژوازي" انقلاب زېږی ورکوي.

څـګرنـګګه چې په فیوډالي بهیر کې د افکارو وده، په ټولیز (عمومي) ډول د مذهبي معتقداتو په لیکه کې وي، له دې کبله په ټولو منځنیو پېړیو کې دهقاني پاڅونونه ځان ته مذهبي بڼه غوره کوي او په ټولنه کې د مذهب او سلك په جامه کې ژور ټولنیز تضادونه زیاتوي.

په ختیځ، په ځانګړې د منځني ختیځ په هېوادونو: افغانستان، ایران، ماورالنهر او بین النهرین کې دهقاني پاڅونونو د مذهب په جامه کې ټولنیز تضادونه زېږول، لکه: د ابومسلم خراساني غورځنګ، سنبادګبر غورځنګ، د استادسیس بادغیسي او حریش سیستاني غورځنګ، د یوسف البرم او خراساني غورځـنګ، د حکیم مقنع بلخي په مشرۍ د خراسان د سپینو جامو اغوستونکو غورځنګ، د حضین سیستاني غورځنګ، د آذرویه مجوسي او محمد ابن شداد

Download from: ketabton.com

سیستاني غورځنګ، د بوعاصم بستي پاڅون، د آذرك سیستاني د زوی وتل، په آذربایيجان کې د عربو د واکمنۍ پرضد د بابك خرم دین پاڅون او د مغلو او سیمه ییزو فیوډالانو پرضد د خراسان د مشرانو پاڅون او د صفوي واکمنۍ پرضد د میرویس هوتك په مشرۍ د کندهار د خلکو پاڅون، د هند د ګورګیانو د سیاسي واکمنۍ پرضد د روښانیانو غورځنګ او داسې نور په لسګونو کرګري پاڅونونه چې زموږ په هېواد او ختیځ کې یې د فیوډالیزم په هر پړاو کې بدلونونه رامنځته کړي چې په پای کې یې فیوډالي نظام له نېستۍ سره مخامخ کړ.

په ټولو ځایونو کې ددې پاڅونونو لوی علت فیوډالي ګټې یانې مالیات، نورې نیمګړتیاوې، فشارونه او شکنجې دي، چې کله کله به دا فشارونه بزګرانو ته په غوڅ ډول د زغم وړ نه وو، کلیوالو به د اړتیا له مخې خپل کورونه او کروندې خوشې کولې او غرونو، دښتو یا هم ښارونو ته به یې پناه وړله، خو هلته یې هم هوسایي نه لیده.

حجاج بن یوسف ثقفي (75 _95هـ) د اموي خلیفه عبدالملك ابن مروان په واکمنۍ کې تر ټولو ظالـم او د خلافت، ختیزو هېوادونو د کلیوالو او بزګرانو د لېږدونې لامل و، چې دې خلکو د مالیاتو اخیستونکو مامورانو د شکنجو او زور زیاتي له کبله یې خپلې کروندې خوشې کړې او ښارونو ته یې مخه کړې وه، ده به دا خلك " د ټولنې طفاله" او "پردي وحشیان" بلل او له ښاره یې د بېرته ایستلو فرمان ورکاوه او خپلو لومړنیو ځایونو ته یې لېږدول، د پېژندنې په ډول به ددې تښتېدلو کلیوالو پر لاسونو یا غاړو یوه ټاپه لګول کېده، چې په هغې کې به د ځای نوم او د جزیې بیا اخیستنه د جریمې په ډول یادېده، چې دا کار مسلمانو بزګرانو ته ډېر توهینوونکی تمامېده(*).

په دې توګه زموږ د تاریخ ډېره برخه په فیوډالي دوران کې د فیوډالانو د ستم په مقابل کې د فیوډالي ګټو د فشارونو له کبله غرونو او دښتو ته د کلیوالو او بزګرانو د ډله ییزې او جلا جلا تېښتې له کیسو ډکه ده، که څه هم دا منفي غبرګون په فیوډالي پېر (عصر) کې ډېر تکرار شو، خو اخر پرځپله بڼه پاتې نه شو، وده یې وکړه او په کرګري پاڅونونو واوښت.

لومړني کرګري پاڅونونه تیت و پرك وو، چې وروسته یې لږ - لږ یووالی وموند، دا پاڅونونه خپلسري وو، هیڅ ډول لارښود پروګرام او تیوري یې نه درلوده، په دې توګه د بېلابېلو مذهبونو او ډلو تر بیرغ لاندې راتلل.

په بزګرانو کې به معمولاً نارضایتي او بغاوت ورو - ورو یوځای کېدل او کله چې به یې زغم پایته رسېده، نو د حکومتي مامورینو د یوه ظالمانه چلند په پلمه به یې غوسه راپارېده او د خپلسري پاڅون سبب به ګرځېده.

څرنګـګه چې کرګري پاڅونونو کوم ځانګړی هدف او نظم نه درلود او نه به هم ورته یوه ټاکلې کړنلار جوړېده، نو له دې کبله به نه بریالي کېدل.

کله چې به په نسبي ډول کوم پاڅګون بري ته رسېده او د څه مودې لپاره به یې حکومت هم ترلاسه کاوه، نو د لنډې مودې لپاره به یې نوی نظم هم جوړاوه. خو دا نوی نظام به ډېر ژر لیرې کېده او په مستقیم او نامستقیم

Download from: ketabton.com

ډول به فیوډالي اړیکي بیا ژوندي کېدل، یا به سیمه ییزو فیوډالانو حکومت پر بل مخ اړاوه او یا به هم د کرګرانو استازي چې حکومت به یې په لاس کې و، په فیوډالانو بدلېدل. یوه نوي ټولنیز نظم د پېژندنې پر بنسټ یوې کړنلار ته اړتیا درلوده، خو دا پېژندګلوي د بزګرانو له خوا نه شوه ترسره کېدای.

د کرګري پاڅونونو پاشلتیا او پروګرام نه درلودل، همداراز له یوې ټولنیزې او علمي خبرتیا څخه د دوی بې برخوالی به ددې سببېده چې واړه سیمه ییز فیوډالان له مرکزه د ځان خپلواکولو او پر ګاونډیو د بري لپاره له دغو پاڅونونو څخه کار واخلي. ډېر کرګران به هم د خپلې کمزورۍ له کبله دې سیمه ییزو فیوډالي مشرانو ته تسلیمېدل.

کله به دوی له سیمه ییزو فیوډالانو څخه غوښتل چې د پاڅون مشري پر غاړه واخلي، ددې ډول پاڅونونو ماتې او بري سره ډېر توپیر نه درلود.

کرګري پاڅونونه باید حتماً د پوهې طبقې د استفادې وړ ګرځېدای. کله به د ښارونو کسبګرو هم په دغو پاڅونونو کې ګډون کاوه، چې په دغو پاڅونونو کې ددوبګډون ددې غورځنګونو د پوهونې او یووالي سببېده.

لنډه دا چې کرګري غورځنګونه په ختیځ او لویدیځ کې د منځګنیو پېړیو تاریخي بهیر مشخصوي او د فیوډالیزم په بدلون، بشپړتیا او انحطاط کې ددغو پاڅونونو اغېزې تر نورو ښاري خواریکښو ډلو په ضمني ډول دا تاریخي حقیقت تاییدوي، چې د ملت یوه برخه یانې خواریکښې طبقې د تاریخ رښتینې جوړوونکې دي.

په دې توګه، کرګري غورځنګونه د فیوډالي نظام له بنسټیزو مشخصو څخه دي، چې د یوه ټولنیز _ اقتصادي فرماسیون په توګه یې د بشري تاریخ له زرو زیات کلونه ونیول، د ځینو اسیایي او افریقایي هېوادونو په تېره زموږ د هېواد یو زر او پنځه سوه کلونه یې ونیول، خو څرنګوالی یې په ټولو ځایونو کې یو ډول نه و، ځکه هر هېواد او د هېوادونو هرې ډلې بېلابېلې فیوډالي ځانګړنې لرلې.

کاندید اکاډمیسین محمد اعظم سیستانی

Download from: ketabton.com

د ژبـاړن يـادښت

د نادرافشار پرضد د افغانانو پاڅونونه زموږ د هېوادني تاريخ يو داسې باب دی، چې لوستل يې هر هېوادميني او هېوادپال افغان ته د دې ډول استبدادونو په وړاندې ويښ شعور وربه برخه کوي، ځکه په دې پاڅونونو کې موږ ته څرګندېږي چې سيمه ييز فيوډالان له ولسي خلکو سره په څه بڼه يو کېږي او بيا چې کله د نادري پوځ ګواښګـونه يا هم مادي امتيازونه ويني، نو له خوارو ولسي خلکو سره خيانت ته ملاوې تړي او په دې توګه د دوی دا کار د فيوډالي ښکېلاك او زبېښاك کرکجنه بڼه په ښه ډول انځوروي.

په دې جګړو او کشالو کې د نادر ناپايه حرص او د هېوادونو د خپلونې اورنی څرك هم ترسترګو کېږي، چې غوښتل يې په خپلو استبدادونو او ظلمونو سره د سيمې ټول هېوادونه په خپلې واکمنۍ پورې اړوند کړي. هغه کموسو او بګېوسو کليوالو او سيمه ييزو خلکو ته د سرونو د منارو په ښوولو دا هيله لرله چې ټول خلك به يې په پوځ کې ورګډ شي او د ده غلامۍ او چوپړ ته به غاړه کښېږدي .

خو کله چې د پاڅونونو لړۍ پيلېږي دا اور دومره پراخېږي چې د ده د واکمنۍ تر لمنو هم غزېږي. په دې توګه: کله چې به نادر په يوه سيمه کې د پاڅون په غلي کولو او ځپلو بوخت شو، د بلې سيمې د بغاوت خبر به يې زړه او دماغ ولړزاوه. هغه د ژوند تر پايه له دې پاڅونونو خلاص نه شو. بلکې دا لړلی ارمان يې هم له ځان سره ګور ته يووړ، چې غوښتل يې د خپل حکومت بيرغونه د هر نيول شوي هېواد په پلازمېنه کې اوچت وساتي؛ په دې لنډ کتاب کې يې د ډېرو نادودو او د وياړلو افغانانو د مبارزو انځورګري شوې ده. ليکوال هم د ناپېيلتوب پر بنسټ دغه پېښې رااخيستي او هڅه يې کړې چې خلکو ته حقيقت په رښتينې بڼه وښيي.

د کتاب د آر نوم بشپړه ژباړه (د اتلسمې ميلادي پېړۍ په دېرشمو او څلوېښتمو کلونو کې د نادر افشار د استبدادونو پرضد د افغانانو پاڅونونه) کېده، خېنو ملګرو له لنډون څخه په کار اخيستو ورته لانديني نوم (د افشاري استبدادونو پرضد د افغانانو پاڅونونه) غوره کړ، هيله ده بشپړ جاج وښندي او له موضوع څخه ډېر ليرې نه وي. په تلو - تلو کې له تاند شاعر او ليکوال ښاغلي عبدالجبار ترنـګ (تُرابي) څخه يوه دنيا مننه کوم چې د مسافرۍ پر ستونزمنو شرايطو سر بېره يـې د دې ژباړې په سمون (تصحيح) کې راسره بشپړه مرسته وکړه؛ همدا راز د صحاف نشراتي موٌسسې له مشر، درانه دوست حمدالله صحاف څخه هم ډېره مننه کوم، چې ددې ژباړې چاپ لګښت ته يـې اوږه ورکړه او د چاپ چارې يـې په مينه مينه ترسره کړې. دوی ته يوځل بيا کوروداني وايم.

په ادب

صـــالـــح مـــحـــمـــد صـــالـــح

/1380ليندۍ/ 19 ل کال

کـــــوټـــــــه - کاسي واټ

Download from: ketabton.com

لومړی څپرکی (د نادرشاه افشار د فیوډالي دولت بڼه)

نـــادر د واك پـه جــوش کــې:

د اتلسمې پېړۍ څلورمې او پنځمې لسیزې د نادرشاه افشار د واکمنۍ له مهال سره برابرې دي، هغه دوران چې له فیوډالي وحشیانه ګټه اخیستنو، لوټونو او د خلکو له نېغ چپاو، مالیاتي او ملي ستم، غوسه ناکو ځورونو او نورو ورانوونکو او وحشتناکو وژنو سره مل و.

آذربایجان، ایران، ارمنستان، افغانستان، هند، منځنۍ اسیا او ګرجستان په خپل تاریخ کې تر تېمور وروسته داسې دوره په یاد نه لري.

نادر افشار چې د اتلسمې پېړۍ د لومړۍ نیمایي د ټولنیزو، اقتصادي او سیاسي عواملو زېږنده و، د همدې پېړۍ د دویمې ربعې له پیله د افغانانو او ترکانو پرضد د ایراني خلکو په پاڅونونو کې په مستقیم او فعال ګډون سره خپل استعداد وځلاوه او په ایرانیانو کې یې له ایران څخه د یرغلګرو په وتلو سره ملي نوم وموند.

له شك پرته، نادر د خپلو سیاسي فعالیتونو له پیله حریصانه هدفونه درلودل، خو د پردیو یرغلګرو په ایستلو سره یې په ایرانیانو کې اعتبار او نفوذ ډېر شو، همدا ټکی سبب شو چې په 1737م کال یې په مغان دښته کې د اووه کسیزې فیوډالي شورا په تشکیل کې دتاج کښېګښودنې کومېډې ترسره کړه او تر هغه وروسته یې د نادرشاه په توګه د ایران پر سلطنتي تخت تکیه ووهله.)1(

د نادرشاه حکومت نظامي فیوډالي استبداد یوه بېلګه وه، چې د پاچا حاکمیت کومه پوله نه پېژنده، د شاه سلطنتي شورا چې له لوی وزیر، قورچیباشي، قولرآقاباشي، ایشیك اقاسي باشي، تفنګچي باشي، دېوان بېګي او د لیکنو له وکیل څخه جوړېده، د صفوي شاهانو پر مهال یې هم وجود درلود. نه یوازې یې ډېر واك نه درلود، بلکې نادر د پاچایۍ په هماغه پیل کې ددې ټکي په څرګندولو سره چې (غواړي له کوم شریك پرته حکومت وکړي) دا شورا په عمل کې له منځه یووړه.)2(

نادر د هغو یرغلیزو جګړو په نتیجه کې چې د اتلسمې پېړۍ په څلورمو او پنځمو لسیزو کې یې ترسره کړې، ونه شول کړای ارمنستان، ګرجستان، آذربایجان او د خېوې او بخارا خان مېشتې سیمې، د منځنۍ اسیا، افغانستان، بلوچستان او د مغولي هندوستان ټول شمال غربي ولایتونه او خان مېشتې سیمې په خپل دولت کې ګډې کړي.

ددې هېوادونو ځینې برخې د نادرشاه د دولت په ایالتونو بدلې شوې وې، نورې پاتې هغه هم د (واسالي) هېوادونو په توګه اداره کېدلې.

Download from: ketabton.com

د نادرشاه دولت د ناپایداره نظامي فیوډالیزم اتحاد و، چې په هغه کې اقتصادي ژوند، خلك او هېوادونه نه سره تړل، هېوادونه او خلك چې د تېر تاریخ او فرهنګ له مخې یي یو له بله توپیر درلود. په زور، مړینې او غوسه ییزو چلندونو سره تړل شوي وو، د یوه فیوډالي دولت په اډانه کې د بېلابېلو هېوادونو مصنوعي پیوند: د پردیو د توند ستم، د بېرحمانه فیوډالي استثمار، مذهبي ځارنو او خونړیو استبدادونو سبب شوی و.

همدغه عمده لاملونه وو چې په نیول شویو هېوادونو کې یې د خپلواکۍ مبارزې وپارولې، دغو مبارزو د نومړو هېوادونو پر تولیدي ځواکونو ژور منفي اغېز وښانده او د هغوی فرهنګي او اقتصادي بهیرونه یې ودرول.)3(

د نادر اقتصادي سیاست او پرضد یې د خلکو راپارېدنې:

"نادر په داسې حال کې چې په خپل ټول ځواك یې خپل حکومت ځواکمناوه، د سیمه ییزو نظامي مشرانو حقوق یې محدود کړل او سلطنتي او دولتي ځمکې یې (له فیوډالانو څخه د دولت له خوا د ورسپارل شویو ځمکو په اخیستنو) سره زیاتې کړې، هغه د نظامي مشرانو او لوړ پوړو مامورینو د سیاسي او اقتصادي موقعیت او نفوذ د کمزورولو او په مرکز پورې یې د تړلو لپاره د "شیعي" روحانیت لوړ قشر متزلزل کړ، همداراز دغو یرغلیزو جګړو به چې بزګران یې تباه کول، د فیوډالانو پانګه په خپل وار کموله، د حاکمې طبقې ډېره برخه چې د نادر له سیاسته ناخوښه وه. (په کراره) د هغه پر مخالفې ډلې بدله شوه)".4(

خو خلك هماغسې دتېر په څېر بې حقوقه او د مالیاتو ورکوونکو په سیمو پورې تړلي وو او نه یې شول کولای چې په آزاد ډول خپل استوګنځي پرېږدي، دوی به غالباً د نادر په فرمان بېلابېلو سیمو ته کوچېدل.)5(

د نادر د حکومت اقتصادي بنسټ د نورو فیوډالي ټولنو په شان کوچنی کرګري واحدونه او د کسبګرو لږ تولید و.

د بوروکراسۍ لویه دستګاه او څو لس زره کسیز ګوند چې د دولتي ځمکو د ډېرېدو او پر له پسې جګړو له کبله زیات شوی و، په خپل ټول درونداوالي سره د خلکو ، په ځانګړي ډول د بزګرانو پر اوږو فشار وارداوه او د هغوی لپاره ساتل کېده. د بزګرانو لپاره تر ټولو سخت کار د خوراکي موادو، وښو، جامو او جګړه ییزو وسیلو برابرول وو، دا مالیات به هرځل زیاتېدل او کله کله به دا درانه مالیات د سپاهیانو له خوا ټاکل کېدل او اخیستل کېدل.

خلك، په ځانګړي ډول بزګران چې په پیل کې یې له نادر سره د پردیو یرغلګرو پرضد مبارزه کې مرسته کړې وه او بیا یې د سلطنت پر تخت کښېناوه، هیله من وو چې له خپل هېواد څخه به یې د پردیو په ایستلو سره په مالیاتو کې کمی راشي او ژوند به یې ښه شي، خو پر یرغلګرو د ایرانیانو په بري سره نادرشاه او صفوي طهماسب نه یوازې مالیات ټیټ نه کړل، بلکې برعکس یې نااټکل شوي بېلابېل باج و خراج هم وضعه کړل او لښکرو ته یې د خوړو برابرول هم ورزیات کړل .

په دې توګه کرګري اقتصاد زیانمن شو او پر نېستمنو بزګرانو بېرحمانه فشار راغی.

Download from: ketabton.com

نادر پر کندهار د لښکرکښۍ پر مهال په کرمان ولایت کې د مالیاتو په راټولونه کې دومره زیاتی وکړ، چې دا ایالت تر اتو کلونو پورې له قحطۍ سره لاس و گرېوان و. یوازې لوړه ددې سیمو بدمرغي نه وه، بلکې د باروړونکو حیواناتو او څارویو د نشت له کبله د کرمان ولایت ښځې او نارینه اړ شول چې د نادر اتیازره کسیز لښکر ته له سیستان څخه غلې دانې ولېږدوي).6(

د نادر یرغلیز سیاست د دولت له خوا د ناوړه گټه اخیستنې، د بې حسابه مالیاتو د اخیستنې او د بزگرانو د مالونو د لېږدونې او د کورونو د ورانۍ سبب شو او دا کار د نادري دولت د ظمونو پرضد د خلکو د بې ځنډو پاڅونونو لامل شو.

عام وگړي له خپلو استوگنځیو څخه وتښتېدل او له مالیاتو ورکولو څخه یې ډډه وکړه، همدا راز د خپلواکۍ لپاره ملي پاڅونونه هم وشول. د اتلسمې پېړۍ په پنځمه لسیزه کې هغه هېوادونه چې په زوره د نادر په دولت پورې تړل شوي وو، له لوی پاڅون سره مخامخ شول، ان د اتلسمې پېړۍ د څلورمې لسیزې له پیله د فیوډالي گټه اخیستنې پرضد په ډېرو سیمو کې د خلکو مبارزې څرگندې شوې.

ددې دورې له سرچینو څخه ښکاري، چې بزگران او کوچي خلك به چې د ملاماتوونکو او ورانوونکو مالیاتو تر فشار لاندې کمزوري شوي وو، دخپلو استوگنځیو تر پرېښودلو وروسته د نورو سیمو له پاڅون کوونکو سره یو کېدل او یا به په غرونو کې پټېدل او لاروهونکې ډلې به یې جوړولې).7(

د "عالم ارای نادري" نومي کتاب لیکوال کاږي: په 1150 هـ 1737-1738م کلونو کې مرو ایالت (د بندیانو د زړونو په شان) تش او غلی و. هلته نه کوم کور پاتې و، نه هم سړی).8(

همدغه لیکوال په بل ځای کې وایي: کله چې علیقلي خان د سیستان د پاڅون د ځپلو لپاره (1746-1747م) کال سیستان ته ننوځي، په حیرانۍ سره ویني چې: کلي او ښارونه له خلکو تش دي.

ځکه ډېرو خلکو د شاه د درنو مالیاتو له کبله خواجه نومي غره او کلیو ته پناه وړې وه).9(

د نادري حکومت د مالیاتي ستم پرضد یوه مبارزه له (دروغو مدعیانو) څخه د خلکو ملاتړ و، ددې دورې په سرچینو کې له (دروغو) مدعیانو څخه میرزا زینل، اصلان میرزا، صفي میرزا او نور د اتلسمې پېړۍ په څلورمو او پنځمو لسیزو کې یاد شوي دي).1(

په افغانانو، ازبکانو، ترکمنانو، بلوڅانو، گرجیانو او ارمنیانو کې ملي او استبدادضد لومړني پاڅونونه زیات شول. ځکه دا خلك په ډېر بد حالت کې وو. دوی د سیمه ییزو فیوډالانو له خوا استثمارېدل او د نادر د دولت له خوا ځورول کېدل او تر مذهبي څگارنو لاندې راتلل.

Download from: ketabton.com

د نادر پرضد د افغان فیوډال قشر لومړنی خپلواکۍ غوښتونکی پاڅون په هرات کې د ذوالفقارخان ابدالي په مشرۍ په 1730-1731م (1143هـ) کې ترسره شو.

وروسته د ترکمنو، تکه وو، ساروقو، ایرسارو او نورو قبیلو له خوا په خراسان کې په 1734م کال او په همدې کال نور پاڅونونه هم ترسره شول).11(

د مالیاتي ستم له کبله د کرمان خوځښت په 1733 کال په یوه لوی پاڅون بدل شو، په همدې کال د همدې سیمې "لارو" خلك هم اوچت شول او ددې ایالت حاکم محمدخان یې وواژه، په قزوین او ګیلان کې هم پاڅونونه وشول. پر وړو پاڅونونو سربېره په فارس او د فارس خلیج په ساحلونو کې هم په 1733م کال یو لوی پاڅون پیل شو، چې مشري یې د شیخ احمد مدني پر غاړه وه، چې شلو زرو سُني مذهبو عربانو یې ملاتړ کاوه.

په همدې کال د بلوچستان له فیوډالانو څخه یو تن محمدخان بلوڅ د خلیج له پنځګلسو زرو بلوڅو سره د (آو) قوم له ملاتړ څخه برخمن شو، دوی د خلیج له خولې د هند تر پولو غزېدلي وو).12(

د 1734م کال په پای کې د ملي پاڅون د مشرانو: شیخ احمد او وروسته محمدخان بلوڅ په نیول کېدو سره دا پاڅون سره وپاشل شو).13(

نادر، فیوډالي پاڅونونو ته دومره په اندېښنه کې و، چې کندهار ته یې تر لښکرکښۍ وړاندې په ایران کې خپل زوی رضاقلي میرزا قایمقام ته لارښوونه وکړه چې :"یو بشپړ لښکر تیار کړي او له ځان سره یې وساتي، داسې لښکر چې د یوې میاشتې په موده کې هر ښار ته حاضر شي)."14(

تر هغه مهاله چې نادر له یرغلګرو څخه د ایران د خپلواکۍ لپاره جنګېده، نو د ایران ملت یې هم د زړه له کومې ملاتړ کاوه او هر ډول قربانۍ ته چمتو و، خو کله چې ایرانیانو له خپلو پولو یرغلګر ترشا کړل او خپله ټوله سیمه یې خپله کړه او نادر یوازې د خپلې سیمې د پراختیا په هوس جنګېده، ښکاره خبره ده چې خلك دې ډول ناعادلانه جګړو ته چمتو نه وو، بلکې هیله یې درلوده چې ډېر ژر یې هېواد ته سوله راشي، چې وکړای شي په ډاډه زړه خپلو اقتصادي او کرګري چارو ته دوام ورکړي.

خو نادر چې کله د ایران پر سلطنتي تخت تکیه ووهله، سره له دې چې د هرات او ترکیې له ابدالیانو او هغو هوتکیانو سره چې پر ایران واکمن شوي وو جګړې رواني وې او ایران یې ډېر نېستمن او وران کړی و، نادر ورځ په ورځ د سیمې د پراختیا په هوس د مالیاتو پر څومره والي او د هغو پر اصولو سختۍ زیاتې کړې.

د "نادرشاه" نومي کتاب لیکوال لکهارت د نادر له ستاینې سره سره د هغه د یرغلیز سیاست په اړه لیکي :"نادر د عامو خلکو ښه والي ته پاملرنه نه درلوده، یوازې یې د خپلې امپراتورۍ پراختیا ته پام و او د هېواد خلکو ته یې یوازې ددې لپاره پاملرنه کوله چې پیسې او نورې اړتیاوې ترې لاسته راوړي، کله چې یې د ایران پر سلطنت تکیه

Download from: ketabton.com

ووهله، د هرات له عثمانیانو، ابدالیانو او هوتکیانو سره "پر ایران تر تسلط وروسته" اوږدو جګړو خلك ډېر نېستمن کړي وو.

سره له دې چې نادر د هندوستان له فتحې څخه له ملیونونو تومانونو سره راستون شو او کولای یې شول ډېر کلونه د ایران خلك له مالیاتو معاف کړي، خو هغه خپلې ډېرې پیسې بېځایه ولګولې (البته تر مړینې وروسته) او د مالیاتو وضعه یې نوره هم تونده کړه، بزګران او کلیوال خلك د مالیاتو او نادر ته د جګړه ییز ځواك برابرولو له لاسه پر ملا مات شوي او په تنګ شوي وو.

د حیرانۍ خبره ده: داسې تېزهوښه سړی څنګه پوه نه شو، په خپلو دغو کارونو هغه مرغه چې د سرو زرو هګۍ اچوي له منځه وړي؟)"15(

هو! دا مرغه چې (د سرو زرو هګۍ) یې اچولې، هغه ملت و، چې پرته له دې چې د (شاه) له لاسه ارامه ساه واخلي، د سرونو او مال په قربانۍ سره یې له نادرقلي څخه نادرشاه جوړ کړ.

د نادر د درنو مالیاتو د فشار او پر له پسې جګړو له کبله تشلاسي بزګران اړ شول چې دده د سیاست او واکمنۍ پرضد له هرې څنډې د نیوکې اوازونه اوچت کړي.

د نادر تالانګرې لښکرکښۍ چې غوښتل یې د فیوډالي طبقې د پانګې لړوالی، چې د بزګري تولیدي واحدونو د پاشلتیا له کبله رامنځته شوی و، جبران کړي، چې دا دده د هېواد د اقتصادي پاشلتیا سبب شو).16(

د نادر بریمنو جګړو چې ډېر لګښتونه وربانديې راتلل، د خواریکښو پراخ قشرونه خوارول. په زور سره د بېلابېلو خلکو اېلول او پر هغو حکومت کول، له خواریکښو سره زیاتی، وحشتناك ترورونه، د خلکو د خپلواکۍ غوښتنې مبارزې: د ایران او ګاونډیو هېوادونو د تولیدي ځواکونو د زوال سبب شوې.

نادر د اتلسمې پېړۍ د پنځمې لسیزې له پیله تر هغه مهاله چې ووژل شو(1747م کال د جون نهمه) په خپله ټوله سیمه کې یوه ورځ هم د خپل غوسه پاروونکي سیاست پرضد د خلکو له پاڅونونو او مقابلو څخه وزګار نه شو، دې کار یې پر اعصابو او روایي وضعې ډېر فشار راوړ.

څرنګګه چې د خپل سلطنت په پای کې په توند فکري اختلال اخته شو، په دې توګه یې خپل چلند نور هم توند کړ او د لوړرتبه مامورینو وژلو او بندي کولو ته یې زور ورکړ.

ان د نادر نژدې خپلوان هم د (ذاتي مینې) له کبله له پاځون کوونکو سره یووالي ته چمتو شول، په سیستان کې به د نادر د وراره علیقلي خان اردوځای ته خلك راتلل، د نادر د وحشت پاروونکو اقداماتو په اړه به یې ورته خبرونه راوړل، کله چې علیقلي خبر شو د ورور ابراهیم خان مالونه یې ضبط شوي او پر ده باندې هم سل زره تومانه مالیات

Download from: ketabton.com

وضعه شوي دي. نو تصميم يې ونيو د سيستان له پاځون كوونكو سره يو شي. د هغې وېرې او وحشت پرضد چې نادر هرځای خپور کړی و، د ايران، بلوچستان، افغانستان، مرو، خبوشان او د نورو ځايونو خلكو پاځون وكړ.

د لومړي څپركي سرچينې:

.1دولت نادرشاه افشار: د م. ر. ارونووا. ك. ز اشرافيان ليكنه د حميد مومني ژباړه، د تهران پوهنتون چاپ، 1352ل كال، 66 مخ. تاريخ نادرشاهي: محمدشريف تهراني وارد، د رضا شعباني په زيار، 1349ل كال، تهران، 67 مخ.

.2دولت نادرشاه افشار: 115 مخ.

.3همدغه اثر: 213 � 307 مخونه.

303 : // .4مخ.

167 � 166 : // .5مخونه.

.6لكهارت، نادرشاه: د مشفق همداني ژباړه، تهران چاپ، 1331ل كال، 156-159 مخونه.

.7دولت نادرشاه افشار: 165-167 مخونه.

.8محمد كاظم: نامه عالم ارای نادري، لومړی ټوك، 1962م كال چاپ، مسكو، تر 68 مخ وروسته. دولت نادرشاه افشار:166 مخ.

.9محمد كاظم: همدا اثر، درېيم ټوك، 1966م كال، چاپ، مسكو 466مخ.

.10مهدي خان استرآبادي: جهانكشای نادري، د عبدالله انوار په زيار، 1342ل كال چاپ، تهران، 21 � 25 مخونه. دولت نادرشاه افشار: 169 مخ.

.11دولت نادرشاه افشار: 170- 171 مخونه. محمدكاظم: لومړی ټوك، 232 � 241- 247 مخونه.

.12همدا اثر: 171 � 172 مخونه .

177 � 172 : // .13مخونه. نادرنامه (تاريخ شاهنشاهي) 31-39 مخونه.

.14دولت نادرشاه افشار: 179 مخ.

.15لكهارت: نادرشاه، 237 مخ.

.16دولت نادرشاه افشار: 288مخ.

Download from: ketabton.com

دویم څپرکی (پر افغانستان د نادر افشار لښکرکښی)

د خراسان د پاڅونونو ځپل او د هرات خلاصون:

که څه هم د نادر له خوا د مشهد خلاصون، شازاده طهماسب د نادر تر اغیز لاندې راوست، خو په بدل کې یې د نادر پرضد د هغه د وزیرانو دښمني راوپاروله او هغوی به له لږ فرصت څخه هم د شازاده د ذهن پارولو لپاره کار اخیسته، اخر یې شازاده اړ کړ چې خپلو حاکمانو ته د استرآباد په گورگانو، مازندرانو او نورو سیمو کې لارښوونه وکړي چې د نادر پرضد د هغوی مرستندوی شي، ان ځینې تاریخ کښونکي کاږي چې د نادر پرضد یې د محمود کیاني مرسته هم جلب کړه.

ملك محمود سیستاني (لومړنی سیمه ییز واکمن) چې کله په (1722م) کال کې ولیدل چې خلکو په هرات او کندهار کې پاڅون کړی او له صفوي دولت څخه یې خپله خپلواکي ترلاسه کړې، همداراز شاه محمود هوتك هم د ایران تر زړه پورې پرمخ تللی دی، نو هغه هم د صفوي دولت پرضد اوچت شو او د اوسني خراسان ولایتونه یې د صفویانو له شتون څخه پاك کړل او په خراسان او سیستان کې یې خپل خپلواك حکومت اعلان کړ. خو په خراسان کې تر پنځه کلن دولت وروسته د نادر له پاڅون سره مخامخ شو، ځکه نادر یو وخت د ملك محمود له لاسه یوه څپېړه خوړلې وه او له دندې شړل شوی و، د شازاده طهماسب په نوم یې پر مشهد برید کړی و، تر مشهد دباندې یې تر سختو خونړیو جگړو وروسته له نادر څخه ماتې وخوړه او تسلیم شو، نادر د طهماسب میرزا په شفاعت هغه د مشهد روضې یو گوښه نشین کړ او د هغه ټول کارونه یې ترڅارنې لاندې ونیول.

پر همدې مهال د کُردان په خبوشان کې د نادر پرضد اوچت شول، خو نادر هغه وځپل، شازاده اړ شو چې له نادر سره په نرمۍ چلند وکړي او په هغه پسې مشهد ته روان شي. نادر د 1139 هـ (1727م د مارچ 21مه) په نوروز کې مشهد ته د طهماسب میرزا د راتلو تود هرکلی وکړ او امر یې وکړ چې ددې خوښۍ له کبله دې یوه اوونۍ په ښار کې مجلسونه او جشنونه جوړ شي، د طهماسب میرزا د هرکلي مراسم پایته نه وو رسېدلي، چې کردانو بیا د پاڅونونو بیرغونه اوچت کړل، چې د مرو تاتاران او ترکمنان هم ورسره یو شول او یو لوی ځواك یې جوړ کړ. د نادر ورور ابراهیم خان یې په خبوشان کې محاصره کړ .

دغه پاڅون د نادر له خوا غلی کړای شو، خو نادر چې کله مشهد ته راستون شو، د خبوشان د پاڅون اور بیا بل شو. ځینې تاریخ کښونکي په دې اند دي چې دغه پاڅون د طهماسب میرزا په هڅونه ترسره شو او د ساعدلو کردان هم د "کوکرلو" له پاڅون کوونکو سره یو شول. خو نادر ډېر ژر ددې پاڅون مخنیوی وکړ او د نیشاپور پر لوري روان شو. پر همدې مهال د مرو تاتاریانو هم د ملك محمود کیاني په هڅونه په ښورښ لاس پورې کړ، خو نادر ډېر ژر ددې پاڅون اور مړ کړ او مشهد ته راستون شو، څرنگه چې د مرو د تاتاریانو په هڅونه کې د ملك محمودکیاني

Download from: ketabton.com

پر لاس درلودو پوهېدلی و، نو هغه يې له ورونو: ملك محمدعلي او وراره ملك اسحق سره يوځای د 1727م کال د فبروری په 27 مه يا د مارچ پر لسمه ووژل.(1)

ميرزا مهدي خان ليکي: محمدخان چوله د همايون (نادر) په امر "ملك محمود" د محمدبېگ ميناباشي چوله د وينې په قصاص چې د ملك محمود د ظلمونو له مرو شويو کسانو څخه و، ملك اسحق يې ياسا ته ورساه او ملك محمد علي يې چې د ملك محمود کوچنی ورور و، نيشاپور ته بهرام عليخان بيات ته ولېږه، هغه هم د خپل ورور فتح عليخان د وينې په بدل کې دا انتقام واخيست.(2)

لنډه دا چې څـګرنـګگه به په يوه سيمه کې يو پاځون غلی کېده، بل ځای به يو بل پاځون پيدا کېده. (د مشهد ښار د جنوب په دريو سوه پنځوس کيلومتری) قاين ښار کې د ملك محمود سيستاني تر وژنې وروسته خلکو پر پاڅونونو لاس پوري کړ او د نادر کسان يې له ښاره وايستل. حسين سلطاني چې د ملك محمود له خپلوانو او له سيستاني مشرانو څخه و، د ملك محمود د ورور "ملك کلبعلي" او د ملك محمود وراره ملك لطف علي په ملاتړ يې ددې پاځون مشري پرغاړه درلوده. نادر د دې پاڅون د ځپلو لپاره د خپل پوځ يوه برخه ورولېږله، خو هغې هېڅ هم ونه کړای شو. نادر اړ شو چې له طهماسب ميرزا سره مل د 1139 هـ کال د ذي الحجې په 17 مه (د 1727 م کال د اګست په پنځمه) له اتو سوو پوځيانو سره له مشهده د قاين پر لوري روان شي. د قاين د پاځون مشران تر څه مقاومت وروسته غلي شول، حسين سلطان تسليم شو، خو ملك کلبعلي او ملك لطف علي نادر ته تسليم نه شول. دوی دواړه وتښتېدل او په اصفهان کې له شاه اشرف هوتك سره يو شول.(3)

ويل کېږي چې د ملك محمود سيستاني زوی فتح عليخان او وراره لطف علي کياني اووه کاله د سيستان په خواجه نومي غره کې د نادر د ځواکونو پرضد مقاومت وکړ.(4)

نادر چې ليدل يې شاه اشرف د ايران په شمال کې له ترکيې او روسيې سره پر جګړو بوخت دی او هم د کندهار او هرات خپلواك حکومتونه سره ليري او بېل ژوند کوي او په هغو کې پخوانۍ دښمني هم شته، نو د افغان حکومتونو له دې کورنيو اختلافونو څخه يې ګټه واخيسته او د شاه طهماسب په ملتيا يې پر هرات بريد وکړ. په لومړي ګام کې يې سنګان او بهدادين کلاوې چې اوسېدونکي يې د هرات د ابداليانو له څانګې وو، محاصره کړې. د سنګان اوسېدونکو سخت مقاومت پيل کړ. نادر ددې مقاومت له کبله دومره په غوسه شو چې د سنګان کلا تر نيولو وروسته يې امر وکړ چې ټول اوسېدونکي يې بايد له تېغه تېر شي. د بهدادين (د سنګان د جنوب لويديز په اوولس ميلۍ کې) افغانانو ځانونه له نادر سره جګړې ته چمتو کړل او له هرات څخه يې مرسته وغوښته، چې په نتيجه کې اوو � اتو زرو ابداليانو مرستې ته ورودانګل او سنګان ته نژدې (د افغانستان � ايران پولو د لويديځ په څلوېښت ميلۍ کې) کتار شول او په هغو جګړو کې چې د دواړو غاړو ترمنځ وشوې، ابداليانو د نادر ځواك ته سخت ګوزار ورکړ، چې نادر شاتګ ته اړ او مشهد ته ستون شو.(5)

Download from: ketabton.com

د 1141هـ په شوال (د 1729 م کال د مي په درېگيمه) نادر د لښکرکښگـۍ وسايلو تر برابرولو وروسته د طهماسب په ملتيا د هرات د نيولو په هوډ وخوځېد. کله چې ابدالي افغانان له دې برید څخه خبر شول، نو د اختلافاتو پر ليرې کولو بوخت شول.

هغه مشران چې پر دې مهال يې د هرات د واك نيولو هڅه کوله دا دي: د عبدالله خان ابدالي زوی الله يار خان او د محمدزمان خان مشر زوی او د احمدخان ورور ذوالفقار خان. الله يار خان د ابدالي ځواکونو عمده مشری او هراتي حکومت ته ټاکل شوی و، رقيب يې ذوالفقارخان فراهي حکومت ته ټاکل شوی و. د هرات ځواکونه د الله يارخان په مشرۍ له هراته د شمال غربي خوا د کافرکلا پرلوري روان شول.

دواړه ځواکونه کافرکلا ته نژدې سره مخامخ شول، همدلته وو چې ابداليانو لس کاله مخکې د محمدزمانخان په مشرۍ ايرانيانو ته د صفي قليخان په مشرۍ ماتې ورکړې وه.

جگړه پيل شوه او ابداليانو په خپل يو بريد کې د ايران نظام پلي (پياده) ځواکونه سره وپاشل، خو د نادرشاه سپاره نظام پر افغانانو سخت بريد وکړ، چې يو ابدالی مشر هم په کې ووژل شو.

په دې اخ و ډب کې حاجي مشکين خان ابدالي ځان نادر ته نژدې کړ او پــه نېزه يـې پـر نـادر گوزار وکړ، چې د نادر ښي (راسته) پښه يـې

ورټپي کړه).6(

بله ورځ ابداليانو هريرود ته شاتـگ وکړ او د نادر ځواکونه ورپسې شول، تر کوسويه دباندې (يا کهسان سيمه کې چې د هرات د شمال غرب په شپېته ميلۍ کې پرته ده) يوه تونده جگړه ونښته، دا ځل هم بری د نادر د ځواکونو په برخه شو. ابدالي ځگواکونه يو ځل بيا جگړې ته چمتو شول او د هريرود د شمال په شپږ ميلۍ کې په "رباط پريان" نومي کلي کې يوه بله وېروونکې جگړه پيل شوه، چې تر غرمې پورې وغزېده او له دواړو غاړو ډېر کسان ووژل شول. ابداليان په پای کې د ښار خوا ته شاتـگ وکړ او تر 48 ساعتونو وروسته چې د باد توپان روان و، بله جگړه ونه شوه.

ټاکل شوې وه، چې د الله يار خان لوری به له نادر سره روغه وکړي، خو نادر ټينگار کاوه چې الله يار دې ځان تسليم کړي، پر همدې مهال خبر راورسېد چې ذوالفقار له خپل هوسا وسلوال پوځ سره د فراه له لارې د هرات مرستې ته راروان دی، نادر ددې خبر په اورېدو د خپل پوځ يوه برخه د ذوالفقار د مخنيوي لپاره په ښار کې وټاکله او خپله يـې له خپلو ډېرو ځواکونو سره د هرات د لويديځ په پنځه ويشت ميلۍ، شکېبان نومي سيمه کې مورچه ونيوله).7(

د فراه ځواکونه د شپې له خوا د الله يار خان له ځواکونو سره يو شول او الله يارخان يوځل بيا ځان جگړې ته چمتو کړ، کله چې د جگړې اور تود شو، نو د ذوالفقار ځواکونو د نادر پر اردوځای بريد وکړ او د نادر د ځواك ټول شته

Download from: ketabton.com

يې د غنيمت په ډول ونيول. جګړه تر ماښامه وغزېده، له دواړو خواوو ځينې کسان ووژل شول، ځينې ورپې مهالنۍ جګړې هم وشوې، خو د درېيو زرو تنو ايراني سرتېرو د وينو او ددوو مياشتو پلي مزله په بيه د نادر پر مخ د سولې ور پرانيستل شو او الله يارخان يوځل بيا د هغه ځای پر حکومت پاتې شو).8(

د ذوالفقار پاڅون او پر هرات د نادر دويمه لښکرکښې:

د هرات په دفاع کې د ذوالفقار ګډون د هرات د خلکو، په ځانګړې توګه د ابداليانو په نظر د هغه ملي اعتبار او حيثيت نور هم لوړ کړ، ان تر دې چې الله يارخان په ابدالي طايفه کې د ذوالفقار د زياتېدونکي اعتبار له کبله پر ځان هم ووېرېد او د 1143هـ 1730 م کال د دوبې يوه ورځ د ښکار په پلمه له هراته ووت، کله چې کافرکلا ته نژدې شو، نو ذوالفقار ته يې يو ليك وليکه چې: غواړم له تا څخه د خپل پلار د وينې بدله واخلم، دا دی زه مشهد ته ځم او نادر له دې خبرې خبروم چې ته يې پرضد پاڅون کوې، زه به د يوه اردو په ملتيا پرتا بريد وکړم).9(

پر دې مهال نادر په اذربايجان کې پر جګړه بوخت و، د نادر ورور او د حکومت مرستيال ابراهيم خان په مشهد کې د الله يارخان ښه هرکلی وکړ. کله چې د الله يارخان له خولې د نادر پرضد د ذوالفقارخان له پاڅون څخه خبر شو، نو د مشهد په ټينګولو او ساتلو يې پيل وکړ.

ذوالفقارخان د 1143هـ کال د محرم مياشتې په لومړيو کې اته زره کسه پر مشهد ورخوشې کړل او د نادر ورور ابراهيم خان ته يې تر مشهد دباندې په ټولو جګړو کې ماتې ورکړه).10(

ابراهيم خان يوه ورځ له "کوه سنګينه" پر جګړه لاس پورې کړ. افغاني لښکرو د ذوالفقار خان په مشرۍ په توندو بريدونو سره د هغه پوځ درې ورې کړ، چې د دښمن د وسلوال پوځ قومندان باقرخان ټپي شو. افغاني لښکرو د دښمن پوځ وځغلاوه او خپله ورپسې شوې.

ډېرو ايراني پوځيانو د وېرې له کبله ځانونه شاه ګانو ته واچول او له منځه لاړل، يوازې ابراهيمخان وکړای شول، ځان ښار ته ورسوي او د بريد کوونکو پرمخ دروازه وتړي(11) ذوالفقارخان ښار تر ټينګې محاصرې لاندې ونيو. محمدکاظم ليکي: د جګړې په وروستۍ ورځ د (1143هـ کال) د محرم په (13) مه د مشهد مشرانو او د نادر زوی رضاقلي ميرزا نادر ته يو ليك وليکه او ژر يې آذربايجان ته واستاوه او له نادر څخه يې مرسته وغوښته.

د ذوالفقار ځواکونه څو شپې په پر له پسې ډول د مشهد کلا پر شا و خوا راوګرځېدل، چې د ننوتو يا هم بريد لار پيدا کړي، خو هېڅ يې ترلاسه نه کړل. يوه ورځ يې د کلا په شا و خوا کې څو تنه ونيول او له هغوی څخه يې د معلوماتو غوښتنه وکړه، اخر څرګنده شوه چې خلك د نادر راتلو ته سترګې پر لار دي او لس ورځې کېږي چې دا موضوع نادر ته رسول شوې ده. ذوالفقار خان دا موضوع د لښکر له مشرانو سره شريکه کړه، اخر پرېکړه وشوه چې

Download from: ketabton.com

باید ډېر ژر هرات ته ستانه شي. په پای کې ابدالي ځواکونه روان شول او ډېر ژر هرات ته ورسېدل او د نادر د عکس العمل په انتظار یې د هرات د برجونو پر ځواکمنولو لاس پورې کړ. کله چې نادر د ذوالفقار له سرکښۍ او پر مشهد د ابدالي ځواکونو له برید څخه خبر شو، نو له خپلو نظامي مشرانو سره یې پر مشورو پیل وکړ. په پای کې تصمیم ونیول شو، چې باید ډېر ژر مشهد ته ستانه شي، نادر له خپلو ځواکونو سره مشهد ته ستون شو او ویل کېږي دا اووه مزلونه یې په یوه منزل کې ووهل).12(

کله چې د اصفهان پولو ته ورسېدل، نو نادر ته د رضاقلي میرزا بل زېږی هم ورسېد، چې د مشهد د محاصرې پرېښودل و، نادر یوځه سوړ شو او څه موده یې ارام وکړ او بیا بېرته خراسان ته روان شو. کله چې مشهد ته ورسېد، نو خپل ورور ابراهیم خان ته یې ګواښ وکړ چې هرکلي ته یې رابهر نه شي، ګنې وبه وژل شي. ابراهیم خان هم ابیورد ته لاړ.

نادر مشهد ته راغی، هغه کسان یې وځپل چې له ابدالیانو سره یې په جګړه کې له ځانه کمزوري ښودلې وه او هغو کسانو ته یې ډاډ ورکړ چې خپل پلرونه یا اولادونه یې له لاسه ورکړي وو.

نادر خپل یو شمېر پوځیان رخصت کړل، چې خپلو کورونو ته لاړ شي او هرڅومره چې کولای شي خپل اسونه چاغ کړي، وروسته د ایرساري، تکه وو، ترکمنو، یموتو او ساروقو قبیلو د پاڅون غلي کولو لپاره ابیورد او مرو ته روان شو).13(

نادر، د ترکمنو قبیلو تر غلي کولو وروسته امر وکړ چې پر هرات دې د لښکرکښۍ لپاره خواړه او نور اړتیا وړ مواد تیار شي، ددغو موادو تر برابرېدو وروسته له 36زره کسیز پوځ سره د هرات پر لوري روان شو).14(

کله چې د نادر پوځ خوافو ته ورسېد، نو نادر خپل لږ پوځ د محمدبېګ مروي په مشرۍ قاین ته ولېږه او د یزد او کرمان د حاکم ویردي خان افشار لپاره یې یو لیك هم ولیکه او کرمان ته یې ولېږه، چې هغه له خپل پوځ سره مل په قاینات کې له محمدبېګ مروي سره یو شي او له هغه ځایه بیا د فراه خوا ته حرکت وکړي. کله چې ذوالفقارخان خبر شو نادر له خپل لوی پوځ سره هرات ته رانژدې کېږي. نو د ښار په شا و خوا کې استوګن ابدالیان یې ښار ته ولېږدول او د ښار تر ځواکمنولو وروسته د نادر د مقابلې لپاره چمتو شو. دواړې لښکرې په کوهسان (کوسویه) نومې سیمه کې سره مخامخ شوې، په هغو جګړو کې چې کوهسان ته نژدې په جوی نقره نومې سیمه کې سره ونښتې، د ذوالفقار پوځ ډېر تلفات ورکړل، څکه د محمدکاظم په وینا د ذوالفقار پوځ (د طلاق پر صیغې قسم یاد کړی و چې د ژوند تر وروستي حده به پر شا نه شي). په دې توګه ابدالي لښکرو چې له پیله یې برید پیل کړی و، د مړینې له وېرې پرته ځانونه د نادر شل قدمیو ته چې د خپل پوځ په منځ کې و، ورسول. پر دې مهال د نادر د توپخانې غږ اوچت شو او په نیم ساعت کې یې اووه اته زره افغانان په خاورو او وینو ولړل. محمدکاظم وایي: (افغانانو له مړینې څخه وېره نه کوله، بلکې په جګړه کې لا تودېدل)).15(

Download from: ketabton.com

د محمدکاظم په وینا: اخر ذوالفقار د شلو زرو تنو ټپیانو او مړو تلفاتو تر ورکولو وروسته شاتګ ته اړ او ښار ته راستون شو او خپلو پوځیانو ته یې لارښوونه وکړه چې د ژوند تر پایه د ښار ساتنه وکړي، نادر هم له خپلو پوځیانو سره له جوی نقره سیمې څخه وخوځېد او د پل مالان پر لوري روان شو.

پل ماران ته لا نه و رسېدلی، چې د شاه حسین هوتك له اړخه ذوالفقار ته خبر ورسېد چې د کندهار دوولس زره کسیز پوځ د ابدالیانو د مرستې لپاره هرات ته روان دی، تر دې زېري وروسته د علیمردان خان ابدالي له خوا چې د فراه حاکم و، بل خبر هم راغی چې له فراه څخه اته زره کسیز لښکر هم ښارته رانووزي. ابدالي پوځیانو او مشرانو په دې خوښی نغارې وډنګولې او یوې بلې خونړۍ جګړې ته چمتو شول).16(

اروا ښاد غبار لیکي چې دا وخت سیدال خان ناصر له کندهاره له درې زره کسیز سپاره او پیاده پوځ سره د هرات مرستې ته راورسېد، دې مشهور سرتېري د شپې په تیاره کې پر نادري لښکرو وېروونکی برید وکړ، چې د هغه له کبله د ایران پوځ په وېره کې شو او ډېر تلفات یې ورکړل، نادر اړ شو چې د جګړې له ډګره د (تحت صفر) لوړې برخې ته پناه یوسي او هلته د وسلوالو کسانو یوه کړۍ جوړه کړي او پر دفاع پیل وکړي، د هرات او کندهار لښکرو دوه ورځې نور هم دښمن تر پر له پسې ګوزارونو لاندې ونیو، خو د سختې ژلۍ او باران اورېدو له کبله جګړه بنده شوه.

ذوالفقارخان په ښار کې دننه یوه جرګه جوړه کړه او له مشرانو څخه یې ژمنه واخیسته، چې د ژوند تر وروستي حده به جګړه روانه ساتي، وروسته یې یوه تونده او عمومي حمله پیل کړه، نادر ډېره هڅه وکړه چې د توپ او ټوپکو د ډزو تر باران لاندې ددې برید مخنیوی وکړي، خو ویې نه شول کړای، دېته اړ شو چې یوځل بیا شاتګ وکړي.

افغانانو ډېر ژر (ساق سلمان) کلا د خپل دویم مرکز په توګه وټاکله او له هغه ځایه یې پر دښمن ګوزارونه کول او بېرته ستنېدل. نادر هم اړ شو چې یو غوڅ او عمومي برید پیل کړي.

نو له توپخانې سره راوړاندې شو، چې یو کار ترسره کړي خو هیڅ هم ونه شول، د هرات لښکرو نوی برید وکړ او له شمس آباد کلي څخه جګړه پیل شوه، خو د دښمن توپخانې د افغانانو درې زره تنه برید کوونکي سره وپاشل، چې په رښتیا هم دا تلفات ډېر درانه وو، ځکه د افغانانو ډېر جنګیالي کسان په کې له منځه لاړل).17(

دویمه جګړه تر ښار دباندې په پوزه کفترخان نومې سیمه کې وشوه، چې له دواړو غاړو ډېر کسان په کې ووژل شول، محمدکاظم لیکي: (په دې ورځ هم سخته پوځي جګړه وشوه، چې له دواړو غاړو ډېر کسان ووژل شول، خو مخالفین (ابدالیان) تر وړاندې نور هم اورني شول او مېړانه یې وښوده، ته وا د کلا له برجونو څخه د خپلو ماشومانو او کورنیو له ننداري پر غیرت راغلي او ځان ته ارزښت نه ورکوي. لکه لمر چې په حجاب کې پټ شي، دواړې خواوې له ماتې سره ستنې شوې)).18(

Download from: ketabton.com

دریېمه جګړه هم د لومړنیو ورځو په شان په هماغه توندۍ سره پیل شوه، چې ذوالفقارخان د مجهزې توپخانې د نه لرلو له کبله د ښار پر لوري شاتګ ته اړ شو، نادر خپلو پوځونو ته "مالان" پول د لښکرځای په توګه وټاکه او لارښوونه یې وکړه، چې د ښار شا وخوا سیمې دې تر "اوبه" او "شافلان" سیمو پورې وپلټي او لښکر ته دې خوراکي او نور اړتیا وړ مواد برابر کړي.

په دې وضعه کې یو لوی خان له درې زره کسیز پوځ سره هرات ته راننووت او د دوست پرځای له دښمن سره یوځای شو، دا سړی هماغه دلاورخان تایمني و، چې وړاندې یې د نادر له لښکرو سره جګړې کړې وې او بیا د کندهار دربار ته تللی و او هلته یې عزتمن ژوند درلود. دغه سړی له شاه حسین هوتك څخه خوابدی او د هغه د دولت د ماتولو په هڅه کې شو، څـګرنـګګه چې په خپله یـې ددې کار ځواك او توان نه درلود، نو نادرافشار یې وټاکه. ویل کېږي چې د لاورخان یوه ښایسته لور درلوده او شاه حسین غوښتل چې ورسره واده وکړي، خو دلاورخان ونه منله او خپله لور یـې بل چا ته ورکړه، وروسته د شاه حسین د غچ له وېرې هرات ته وتښتېد او له خپل ځواك سره چې له غور څخه یـې برابر کړی و، له نادر سره یوځای شو. له دښمن سره د دلاورخان یوځای کېدو نادر ته نور ځواك هم وباښه).19(

نادر، ښار محاصره کړ او د خپل پوځ ځینې برخې یې د ښار د حاکمانو په توګه وټاکلې، چې یو کس هم له ښاره وتلو یا ننوتلو ته پرې نه ږدي.

څـګرنـګګه چې یـې د ښار په لویدیځ کې د "نقره" د مورچل ساتلو ته لس زره تنه او لس زره تنه نور یـې د ختیزو مورچلونو ساتنې ته وټاکل او په خپله یـې اردوخان نومي کلي کې سنـګر ونیو، د نادر پوځونو به د خلکو مالونه او رمې چې څرې ته به یـې بېولې، لوټولې.

محمد کاظم لیکي: "کله چې به افغانانو خپلې رمې څرې ته اېستلې، نو وسلوال به د باز په شان له یمین او یسار څخه راتلل، اسونه، اوښان او پسونه به یـې لوټل، له بله پلوه به یـې ډېر (قزلباش) افغاني غازیان په ګولیو وژل او هره ورځ به د اخ و ډب بازار تود و)."20(

د 1731م کال یوه ورځ ذوالفقارخان تصمیم ونیو چې یو غوڅ برید وکړي، نو له خپلو لړو لښکرو سره له ښاره ووت او د نادر پر مورچل یـې برید وکړ، نادر په سختۍ سره دفاع وکړه، پر دې مهال د ښار په شرقي برخه کې ټاکل شوې ډله د نادر مرستې ته راورسېده او دواړې خواوې سره ونښتې. څـګرنـګګه چې د ماتې خطر پیدا شو، نو افغانان راستانه شول او د تورو په واسطه یـې په دښمنانو کې ځان ته لاره خلاصه کړه، په دې توګه افغانان یوځل بیا په ښار کې محاصره شول او نادر د محاصرې کړۍ لا تنـګه او تونده کړه، خو افغانان بیا هم اړ وو چې هره ورځ له ښاره ووځي او د خوراکي او نورو اړتیا وړ موادو د ترلاسه کولو لپاره د تورې په واسطه د دښمنانو له منځه تېر او راستانه شي.

Download from: ketabton.com

په همداسې يوه بريد کې افغاني ډلې "کرخ" ته د راستنېدو په لار کې د دښمن له پوځ سره مخامخې شوې او سخته جګړه ونښته، چې افغانانو ډېر درانه تلفات ورکړل. په دې توګه د دواړو نامساوي ځواکونو ترمنځ څلور مياشتې جګړه روانه وه او د هرات خلك د غلې له قحطۍ سره مخامخ شول. په داسې حال کې چې دښمن تر ايرانه پورې د ارزاقو غزېدلې مواصلاتي لار په لاس کې درلوده او بېغمه جنګېدل.

پر دې مهال سيدالخان ناصر له خپل پاتې پوځ سره د خوراکي او نورو اړتيا وړ موادو د ترلاسه کولو لپاره له ښاره ووت، خو بېرته يې ونه کړای شول ښار ته راستون شي. له دې کبله يې د اسفزار، فراه او کندهار لاره ونيوله.

ذوالفقارخان چې پردې پېښو سربېره يې د ابداليانو نه يووالی او د دښمن ګوزارونه ليدل، نو يوه جرګه يې جوړه کړه او ويې ويل: د نادر په شان له يوه ځواکمن او واکمن دښمن سره زموږ نفاق د هرات د ماتې او سقوط سببېږي، نو تاسې چې ددې پېښې د مخنيوي لپاره څه اټکلوئ، زه به ستاسو پر پرېکړې قناعت وکړم. د الله يارخان پلويانو چې د جرګې اکثريت وو، وويل: موږ غوره دا ګڼو چې ته الله يارخان ته چې د نادر په پوځ کې دی، خپل حکومت وسپارې. ذوالفقارخان ځواب ورکړ: زه د مشرانو له مشورې سرغړونه نه کوم او د هېواد خير ته د ځان تر خير ترجيح ورکوم. وروسته د نادر پوځ ته يو پلاوی لاړ او د ښار د خلکو له خوا يې پيغام ورکړ چې ددې وينې توېيدنې نتيجه څه ده؟ که تاسو هرات غواړئ، خپل دوست (الله يارخان) موږ ته راواستوئ چې د ښار واك ورکړو.

نادر دا شرط په بيړه ومانه او الله يارخان يې په دې شرط هرات ته ولېږه، چې دده اطاعت به کوي.

خو الله يارخان چې کله هرات ته ورسېد، د ذوالفقارخان او د ښار د خلکو هرکلی يې ولید، نو د ذوالفقار خوا يې ټينګه کړه او د نادر له اطاعت څخه يې سرغړونه وکړه او جګړې يې روانې وساتلې).21(

د فراه فتحه او د هرات برخليك:

پر همدې مهال ذوالفقارخان خبر شو چې نادر مخکې له مخکې د فراه د نيولو لپاره پوځ تيار کړی، نو ډېر ژر يې عليمردان خان له درېيو زرو کسانو سره فراه ته ولېږه او لارښوونه يې وکړه چې: " د قزلباشو په دفع کولو او د کلا په ساتنه کې هڅه وکړي، فراه ښار وساتي او کله چې يې اړتيا ډېره شوه نو له حسين شاه څخه دې مرسته وغواړي. په مېړانه دې ګامونه اوچت کړي او په ګړني ډول يې د کلا ساتنې په اړه احتياط او پوځي توب ورونښود او نيمه شپه يې له هغې خوا چې شا و خوا يې له قزلباشو پوځيانو تشه وه، خپل ورور عليمردان خان(؟) له درېيوزرو کسانو سره د لوټونې لپاره د فراه دارالرفاه ته ولېږه)."22(

عليمردان ډېر ژر د امام ويردي بېګ او محمدبېګ مروي تر راتلو وړاندې ځان فراه ته ورساوه او د کلا د دېوالونو او برجونو په ټينګولو او د ژورو کندو په کيندلو يې پيل وکړ. د هغه ځای لزګيه طايفې ته يې ډېر انعامونه ورکړل

Download from: ketabton.com

او د نادر پرضد یـې جگړې ته وهڅوله. ډېره موده نه وه اوښتې چې امام ویردي بېگ د اتو زرو پوځیانو، څو توپونو او نژدې پنځوسو زنبورکو اوښانو په ملتیا (تون) ته ورسېد، همدا راز د سیستان حاکم مصطفی خان او لطف علیخان کیاني هم له خپلو څلورو زرو پوځیانو سره له نادر سره یو شول.(23) دواړه پوځونه له فراه څخه د کاه کلا (یا لاش او جوین) له لارې روان شول.

دا ځواکونه د (1143) هـ کال د ذي الحجې میاشتې په 28 مه نېټه د ده نو په سیمه کې (چې اوس په نو ده مشهوره ده) د فراه له مرکزه د جنوب پر خوا څه له پاسه پنځه لس کیلومتره لیرې لاړل، له دې خوا د ذوالفقارخان ورور علیمردان خان ابدالي او احمدخان له خپلو ځواکونو سره چې (د محمد کاظم په وینا شلو زرو تنو ته رسېدل) په مقابله پیل وکړ.

په کاهدانك کې د دواړو غاړو ترمنځ سخته جگړه ونښته، چې په نتیجه کې د کرمان د ټوپکوالو مشر او محمدبېگ مروي ووژل شول).24(

د جهانکشای نادري نومي کتاب په (155) مخ کې د محمدبېگ مروي پرځای محمدسلطان مروي لیکل شوی، چې سموالي ته نژدې دی. ځکه نن د اسفل غره په جنوب کې د سلطان میر (سلطان مروي) په نامه یو زیارت شته چې د هغه ځای خلك ډېر ورته ارادتمن دي.

د اسفل غره (اشپل کوه) تر شا د دواړو ځواکونو ترمنځ جگړه روانه وه، د محمدکاظم په وینا :" افغان ډلو په هغو ورځو کې داسې جگړه وکړه، چې چا تراوسه داسې زړورتیا نه وه لیدلې)."25(

محمدکاظم لیکي چې امام ویردي بېگ تر دې جگړې وروسته امر وکړ چې نظامي مشران دې د ده د ملاقات لپاره په کشیك خونه کې سره راټول شي او د (کورنش) مراسمو له پرځای کولو وروسته دې خپلو نظامي دندو ته دوام ورکړي. نظامي مشران چې هریو د خپلې سیمې خان او فیوډال و، د امام ویردي په دې کار خوابدي شول، نادر ته یـې یو توطیه ییز لیك ولیکه او هرات ته یـې ولېږه، چې گواکې امام ویردي بېگ د پاځون خیال لري، د هغه د بېغورۍ له کبله دوه نظامي مشران او نور ډېر سرتېري له فراهیانو سره په جگړه کې ووژل شول.

نادر ددې لیك په لوستلو خپل ورور ابراهیم خان ته چې په مشهد کې و امر وکړ چې فراه ته لاړ شي او د هغه ځای د لښکرکښۍ او تسخیر واگې په لاس کې واخلي. ابراهیم خان فراه ته لاړ او امام ویردي بېگ یـې بندي کړ، وروسته د نادر ځواکونو د ابراهیم خان په مشرۍ پر مدافعینو برید وکړ چې خونړۍ او وېروونکې جگړه ونښته. یوشمېر فراهیان ووژل شول او د یو زرو پنځه سوه تنو په شا و خوا کې یا ټپیانْ یا هم اسیران شول، علیمردان خان اړ شو چې د ښار له دننه د نادر له پوځ سره جگړه روانه وساتي او مرستې ته په تمه پاتې شي).26(

Download from: ketabton.com

د نادر لښکر هم وړاندې راغی او په "مزرعه ویس" سیمه کې چې له فراه سره یـې یو میل واټن درلود : (او د میرزا مهدي خان په وینا په قمر(؟) کلي کې یې (چې په ظاهره به د "محمدکلا" په توري کې تېروتنه وي) هملته اردوځای جوړ کړ، د دولت مرستیال ابراهیم خان سوچ کاوه چې جګړه او د فراه ښار فتحه به ډېر وخت ونیسي، نو د یوې کلا او برجونو په ودانولو یـې پیل وکړ.

فراهیانو چې ولیدل چې دښمن کلا او برجونه ودانوي، نو له پوځي وسایلو او ځواك پرته یـې په ډله ییز ډول وربانديې برید وکړ. خو د (یو زرو څلور سوو) تنو مړو په ورکولو سره، بې له ګټې ښار ته راستانه شول او دېوالي جګړې یـې روانې وساتلې.

همداراز د فراه ځینې مشران د مرستې لپاره کندهار ته شاه حسین هوتك ته لاړل، په کندهار کې مغرضو فیوډالانو زاړه قبیله یي مخالفتونه راژوندي کړل، شاه حسین یـې له ذوالفقارخان او علیمردان سره په مرسته کې دوه زړې کړ. خو بیا هم شاه حسین هوتك (په ظاهره دوه زره) کسیز پوځ د لعل محمدخان په مشرۍ د هرات او فراه خوا ته ولېږه، د شاه حسین هوتك نظامي فیوډالانو پوځ ته لارښوونه وکړه (چې د لارې په اوږدو کې هرځای تم شي، چې په ارامۍ او ځنډ سره لاره ووهي)).27(

په دې توګه د کندهار مرستندوی پوځ د ذوالفقارخان تر ګرندۍ غوښتنې وروسته تر اووه میاشتنې مزله وروسته فراه ته ورسېد او دا هغه مهال و چې کار له کاره تېر شوی و، ځکه ذوالفقارخان او د هرات خلکو د خوراکي او نورو اړتیاوړ موادو پرکمښت سربېره دیارلس میاشتې په مېړانه له خپله ښاره دفاع وکړه.

اخر د اوږدمهالې محاصرې له کبله د ښار لوږې، نېستۍ او خواریو خلك ډېر وځورول او له بهره بله مرسته هم ورسره نه کېده، د ښار ځینو مشرانو د ذوالفقار له خبرتیا پرته نادر ته پیغام ولېږه، که عبدالغني خان الکوزی بېرته ښار ته راشي او نادر د سولې شرایط ومني، نو ښار به د نادر پوځ ته پرانیستی وي، ذوالفقار خان هله له دې خبرې خبر شو چې عبدالغني خان او نور ملګري یـې ښار ته راننوتي وو او ټاکل شوې وه چې دواړه خواوې به لوظنامې لیکي او لاسلیکوي به یـې هم.

او هغه هم له الله یار خان سره چې اووه میاشتې مخکې د نادر له پوځ څخه بېل شوی او ښار ته راغلی و او د نادر پرضد یـې جګړې کولې، نو د شپې له خپلې کورنۍ سره له ښاره ووت او کندهار ته لاړ.

خپل ورور علیمردان ته یـې خبر ورکړ چې باید له فراه څخه کندهار ته راشي، علیمردان هم په یوه شپه له ښاره ووت او کندهار ته لاړ، خو له بده مرغه چې ذوالفقار له خپلو ورونـو سره د دښمنانو د بدویلو له کبله د شاه حسین زندان ته ولوېد او الله یارخان د ملتان خوا ته لاړ).28(

Download from: ketabton.com

سبا سهار چې کله ابراهیمخان د فراه د سردارانو او مشرانو له تېښتې خبر شو، نو د هغو پر ځارنه یې پیل وکړ، د ابراهیمخان پوځونو د تښتېدونکو خلکو زر کورنۍ چې له ښاره ډېرې لیرې هم نه وې، لوټ او بېرته ستنېدو ته اړې کړې.

د ابراهیم خان پوځونو بیا هم غوښتل چې تښتېدونکي وځاري، خو د کندهار له مرستندوی ځواک سره مخامخ شول، سخته جګړه ونښته، ابراهیم خان ښار ته پر شاتګ اړ شو. وروسته فراه ښار ته ننوتل او بیا په هرات کې نادر ته د ښار د فتحې خبر ورسېد.

نار فرمان ورکړ چې فراه دې باقرخان لزګي فراهي ته وسپارل شي او ابراهیمخان دې له پوځ سره هرات ته راشي. ابراهیمخان هرات ته ورسېد، نادر د ملك محمود سیستاني د ځواك سپه سالار پیرمحمد ته هرات وسپاره، دې سړي له نادر سره د مشهد د دروازو په پرانیستنه کې مرسته کړې وه. نادر خپله مشهد ته ستون شو).29(

نادر د خپل زړه د ډاډه کولو لپاره تصمیم ونیو، چې له هرات او فراه څخه دې ټول ابدالي مشران لیرې کړل شي، نادر د عبدالغني خان الکوزي (د احمدشاه دراني ماما) او نورمحمد خان غلزي په ګډون خراسان، مشهد او دامغان ته شپږزره کسان تبعید کړل، خو په دې ترڅ کې یې د ابدالي قبیلې ځینې مشران لکه عبدالغني خان خپل پوځ ته جلب کړل).30(

د کندهار د نیولو لپاره د نادر لښکرکښي:

نادر تر تاجپوښۍ وروسته په 1736 م کال د ایران د بختیاري قبیلې د ځپلو لپاره اوچت شو او هغه وخت چې د دې قبیلې د پاڅون کوونکو په ځپلو بوخت و، نو د اصفهان حاکم ته یې امر وکړ، چې پر کندهار د لښکرکښۍ لپاره له خلکو پیسې او نور اړتیا وړ مواد راټول کړي. کارکوونکي نه یوازې په اصفهان، بلکې په بګېلابېلو ښارونو کې د پیسو او نورو جګړه ییزو ځواکونو او توکو پر راټولونه بوخت شول، له همدې کبله د ایران خلك یوځل بیا له اقتصادي کمزورۍ سره مخامخ شول.

نادر تصمیم ونیو چې د کرمان او سیستان له لارې د کندهار پر لوري لښکرکښي وکړي، څرګندګه چې د لارې ډېره برخه یې دښته وه، نو امر یې وکړ چې: لومړی دې د "لوت" دښتې بېلابېلو منزلځایونو ته خوراکي مواد او نور توکي ولېږدول شي او د لښکر د بارونو لېږدونې ته دې د کرمان له خلکو څاروي بېګار شي، د شاه کارکوونکو به په ښار کې کاروانونه هم پیاده کول او د هغوی حیوانات به یې په بېګار ورڅخه بېول. د خوارو کلیوالو څاروي خو پر ځای پرېږده.

د نادر کارکوونکو په کرمان کې د خوراکي او نورو موادو په راټولونه کې دومره زیاتی وکړ، چې دا ایالت تر اتو کلونو له قحطۍ او لوږې سره لاس و ګرېګوان و).31(

Download from: ketabton.com

نادر د (1149) هـ کال د رجب میاشتې په (17) مه (د 1736م کال د نومبر په 21 مه) له اتیازرو تنو پوځیانو سره چې ډېر یې سپاره 0وو، له اصفهان څخه د کندهار پرلوري حرکت وکړ. سربېره پر دې د هرات بېګلربېګ پیرمحمد ته هم دنده ورکړل شوې وه، چې له خپل څو زره کسیز پوځ سره د مکران او بلوچستان د مشرانو محبتخان او الیاس خان تر ځېلو وروسته په کندهار کې د نادر له ځواکونو سره مل شي.

نادر کرمان ته تر رسېدو وروسته د ملك محمود سیستاني زوی فتح علیخان کیاني ته یو ګواښوونکی پیغام ولېږه چې د سیستان پوځ دې د هغه ځای په پولو کې د نادر له پوځ سره یو شي، بیا د (بم) له لارې د سیستان پر لوري روان شو.

نادر د (1149) هـ کال د شوال میاشتې په دویمه (1737م کال د فبرورۍ په درېیمه) له خپل پوځ سره سیستان ته راغی، د لارې د توښې او د پوځ د نورو بارونو د لېږدونې لپاره یې د اوښانو تر برابرولو وروسته، تر شپاړس ورځنې مزله او له دلارام څخه تر تېرېدو وروسته د هماغې میاشتې په اتلسمه نېټه د هلمند راسته ساحل (ګرشك) ته ورسېد او تر لږې جګړې وروسته یې دا ځای له غلزي ځواکونو څخه ونیو).32(

دلته نادر د خپل پوځ یوه برخه ددې سیمې د ځګمکوالو لوټونې ته او یوه برخه یې د خلکو د مالونو پر راټولولو ماموره کړه او خپله له خپلو پاتې ځواکونو سره د کندهار د ارغنداو پر لوري روان شو او په کوه شاه مقصود (د کندهار په خاکرېز سیمه کې چې د ښار د شمال- لویدیځ په دېرش میلۍ کې پرته ده) تم شو. همدلته وو چې سیدالخان ناصر او یونس خان هر یو له اتو زرو پوځیانو سره د شپې له خوا له ښاره ووتل او د نادر پر ځواکونو یې ورودانګل. خو څـګرنـګګه چې د نادر د ځواك د ابدالۍ برخې مشر عبدالغني خان له دې برید څخه خبر و، نو د کندهار د جنګیالیو برید یې شنډ کړ او هغوی یې له ډېرو تلفاتو سره شاتـګ ته اړ کړل.

سبا ته د نادر ځواکونه له ارغنداو څخه تېر شول او څو ورځې وروسته یې په شېرسرخ (سره زمري بابا) کې: "د ښار د شمال - ختیځ په دوه - درې میلۍ کې" اردوځای جوړ کړ).33(

د ښار خلکو د شاه حسین هوتك په امر د ښار دروازې د نادر پر مخ وتړلې او لس میاشتې یې په کلکه دفاع وکړه، کله �کله به خلك د شپې له خوا د یرغلګرو د بریدونو له کبله ځورول کېدل، نادر چې ولیدل له یوې خوا ځواکمن برجونه او غر د ښار ساتنه کوي، نو پوه شو چې نیول یې دومره ژر نه شي کېدی. نو د ښار په شاو خوا کې یې د خپلو اردوځایونو په پراختیا او ودانولو پیل وکړ او د ښار سیمه ییز خلك یې بېګارۍ ته اړ کړل او د لویو دېوالونو، ځواکمنو برجونو، سرپوښلو بازارونو، جوماتونو، حمامونو او په هغه سیمه کې یې د بېلابېلو ادارو پر جوړولو پیل وکړ، چې د (نادر آباد) په نوم یې یو ښارګوټی جوړ کړ).34(

نادرآباد د یوه ځواکمن دېوال بڼه درلوده، چې د کندهار پر شا و خوا راتاو شوی و او د دېوال تر هرو سلو ګامونو وروسته لوی � لوی برجونه جوړ شوي وو، چې د ښار پر خوا ډزې ترې وشي، نو ښار یې په سخته اقتصادي

Download from: ketabton.com

محاصره، په ځانګړې توګه د خوراكي موادو په نشت کې ساتلی و او دا هغه چلند و چې نادر د بغداد د محاصرې پروخت ترسره کړی و).35(

په پای کې د شاه حسین د اړوندو کسانو د یوه تن (داد خان یا دادوخان) د خیانت له کبله د نادر ځواکونو ته ښار ته د ننوتو لار وښودل شوه، نادر هم د (1151) هـ کال د ذي الحجې میاشتې په دویمه (1738 م کال د مارچ، 23 مه) د جمعې په ورځ خپل یوه برخه ځواك(بختیاري دا) پر ښار حملې ته ولېږه او د حملې وخت د جمعې لمانځه د ادا کولو مهال وټاکل شو.

په دې توګه په یوه خوځند برید کې د ښار پر برجونو د خمپارو او توپ په ډزو سره تر لږې، خو خونړۍ جګړې وروسته د ښار دروازې د نادر د ځګواکونو پرمخ پرانیستل شوې، کله چې شاه حسین له موضوع څخه خبر شو چې کار له کاره تېر شوی، نو وروستۍ هڅې یـې هم بې ګټې پاتې شوې له دې کبله نادر ته تسلیم شو).36(

د کندهار تر نیول کېدو وروسته خلك چې لس میاشتې یـې د نادر پرضد په ټینګه مقاومت کړی و، لوټ کړای شول او د نېزو په زور نادر اباد ته وکوچول شول. وروسته نادر فرمان ورکړ، چې ښار دې په بشپړ ډول وران کړل شي).37(

د جهانکشای نادري نومي کتاب د لیکوال په وینا: "نادر: ښار او د هغه استحکامات داسې وران کړل، چې تیږه پر تیږه پاتې نه شوه)."38(

خو (لکهارت) په دې اند دی: "څګرنګګه چې ښار ډېر ټینګ دېوال درلود او د اوولسمې پېړۍ په نیمايي کې اورنګزېب وروسته یـې ورور داراشکوه د خپلې خزانې ډېره پانګه ددې دېوال په ټینګولو کې لګولې وه، خو د نادر دا فرمان (یانې ټول ښار باید له خاورو سره یو شوی وای) عملي نه شو او د ښار یوه برخه روغه پاتې شوه)."39(

د "دولت نادرشاه افشار" لیکوالان کاږي: د نادر له خوا د کندهار تر نیول کېدو وروسته هلته "دومره شته او پیسې ترلاسه شوې، چې په ډېرو ستونزو یـې وکړای شول د یوې میاشتې په بهیر کې یې تر ښار دباندې یوسي)."40(

نادر د کندهار تر نیولو وروسته، شاه حسین هوتك او د غلزي قبیلې ټول مشران خراسان ته تبعید کړل او د هغوی پرځای یـې په نیشاپور او د خراسان په نورو برخو کې مېشت ټول ابدالیان کندهار ته ولېږدول اود هوتکو د شاهي کورنۍ د چارو واګې یـې هغوی ته وسپارلې.

عبدالغني خان الکوزی یې، چې د بغداد او ترکیې په فتحه او د هرات او کندهار په نیولو کې یـې د ابدالي ځواکونو په مشرۍ د نادر پر ګټه توره وهلې وه، د کندهار حکومت ته وټاکه او نور ابدالي، الکوزي او علیزي مشران د بُست، ګرشك او زمینداور په حکومت او مشرۍ وټاکل شول).41(

د ګنداسنګ او محمدکاظم په وینا ذوالفقار خان چې له خپل ورور احمدخان (وروسته احمدشاه) سره د کندهار تر فتحې د شاه حسین هوتك په بند کې بندي و، د نادر په امر په ظاهره د مشر په توګه مازندران ته ولېږل شو او هلته

Download from: ketabton.com

د نادر په اشاره له شاه حسین سره مل زهر ورکړل شول. خو د ذوالفقار خان ورور احمدخان د نادر په پوځ کې ګډ شو او ډېر ژر د د نادر د ځواك د ابدالي برخې د څهارهزار د نظامي افسر په توګه ومنل شو. سیدالخان ناصر د نادر په امر په سترګو ړوند کړای شو، حاجي اسمعیل غلزی بېرته هرات حکومت ته راستون شو او څرګنګه چې د ذوالفقار او احمدخان خور یې مېرمن وه، نو د هرات لویدیز لوري ته د نادر په اجازه له ایرانه راستنو شویو ابدالیانو ته وسپارل شو).42(

د کابل نیول:

کابل ته هم غمجنوونکی برخلیك ورپېښ شو. نادر د کندهار تر نیولو دوه میاشتې وروسته د (1838)م کال د مې میاشتې په (21) مه نېټه له نادرآباد څخه د کابل پر لوري روان شو. د غزني قره باغ ته په ننوتو سره، د غزني قومي مشرانو، روحانیونو او قاضیانو هرکلي ته ور ودانګل، خو د غزني حاکم کابل ته وتښتېد).43(

میرزا مهدي خان استرآبادي وایي:

نادر له غزني څخه کابل ته تر روانېدو مخکې د خپل پوځ یوه برخه د د ایکندي، جغتو، زنګي او د غزني د نورو هزاره مېشتو سیمو په لوټولو او نیولو ماموره کړه.

خو د هزاره خلکو په مطیع کولو کې د نادر د ځواکونو هڅې بې ګټې پاتې شوې، یوازې یې وکړای شول د هغوی یوشمېر ماشومان او مېرمنې په اسارت ونیسي او په نادر پسې یې کابل ته راولي).44(

محمدکاظم په دې اند دی چې: نادر خپل زوی نصرالله خان د غزني له قره باغ څخه د بامیان او ضحاك کلا پر نیولو مامور کړ، خو هغه د مېشتو خلکو له سخت مقاومت سره مخامخ شو، شازاده نصرالله په بامیان کې د هزاره وو د ایماق قبیلو له سختو خونړیو جګړو وروسته وکړای شول ضحاك کلا ونیسي او یو شمېر هزاره مشران او قومي ریسان په چاریکار کې خپل پلار ته راولي).45(

نادر د غزني تر نیولو وروسته د کابل پر خوا پر مخ لاړ او څه کم خپل دوه زره تنه پوځیان یې مامور کړل چې تر ده وړاندې کابل ته ودانګي.

نادر د کابل کوټوال یاني شرزه خان ته یو پیغام ولېږه، چې په کې ویل شوي وو: د محمدشاه له هېواد سره کوم کار نه لري، خو د هغه ځای د مېشتو افغانانو د له منځه وړلو نیت لري.

Download from: ketabton.com

د کابل او پېښور صوبه دار ناصرخان له ډیلي څـخه مرسته وغوښته، چې د نادر د مقابلې لپاره راودانګي، خو ورږ ځواب يـې وانه ورېد، نو هغه هم په خيبر دره کې له خپل شل زره کسيز ځواك سره د نادر راتلو ته په تمه کښېناست.

شرزه خان او خلکو ځو ورځې ښه په ټينګه د ښار دفاع وکړه، خو کله چې د نادر پوځونو د ښار دېوالونه ونړول اوپه زوره ښار ته ننوتل، نو په ښار کې له نېستمنو خلکو پرته نور څوك نه وو پاتې، ځکه مېشتو کسانو خپلې شتمنۍ رااخيستې وې او په کلا کې پټ شوي وو: "نېستمن او کموسه خلك چې پاتې وو، هماغه شېبه د نادر د پوځونو له خوا ووژل شول. د نادر پوځونو وروسته د ښار ټول کورونه چې له مرمرو ډېرو جوړ شوي وو وران کړل� د ودانيو دروازې، چتونه او نور لرګين څيزونه يـې وسوځول، يوازې يـې برجونه ځکه پرېښودل چې خپل توپونه په کې ودروي او پر کلا ډزې وکړي)."47(

ديملسون د نادر په لاس د کابل نيولو نېټه د (1738) م کال د جون مياشت اتمه نېټه ليکي).48(

نادر له کابله د محمدشاه ګورګاني لپاره ډيلي ته د دوستۍ ټينګېدو لپاره يو پيغام ولېږه او خپله يـې د خوراکي او نورو اړتيا وړ موادو د برابرولو په موخه پر هندوستان يرغل وکړ، ځکه چې کابل نه شول کولای د نادر د پوځ ټولې اړتياوې ورپوره کړي، نو نادر د خپل پوځ يوه برخه د کابل ودانو سيمو لکه تـګاو او نجراو سيمو ته ولېږله، چې پوځ او نورو حيواناتو ته په لنډه موده کې خوراکي توکي او واښه برابر کړي او خپله له خپلو ځينو پوځيانو سره د ګندمك له لارې د جلال اباد پر لوري روان شو. کله چې نادر واورېدل، په جلال اباد کې يـې د مړينې خبرې کېږي، نو د هغه ځای له خلکو سره يـې له توند چلند څخه کار واخيست او د يوه کس پرځای يـې د سلو کسانو سرونه پرې کړل او له هغه ځايه بيا د خيبر درې خوا ته روان شو).49(

نادر له جلال اباد څخه د وتو پر وخت د خپل پوځ څه له پاسه دوولس زره کسان وړاندې ولېږل او امر يـې وکړ چې له عمده ځواك څخه دوه منزله فاصله واخلي.

پر هماغه مهال د کابل مشر ناصرخان، د پېښور او خيبر تر شلو زرو زيات افغانان په خيبر ګردنه کې ځای پرځای کړي وو، چې د ايراني پوځيانو د پرمختګ مخنيوی وکړي.

څـګرنـګګه چې د نادر (قراولانو) د خيبر درې په ختيزه غاړه کې د دښمن د شتوالي ګزارش ورکړ، نو نادر تصميم ونيو چې خپل دوديز جګړه ييز چل وکاروي، په دې توګه له يوې ستونزمنې لارې مخکې راغلل او له بله پلوه يـې ناڅاپه پر دښمن بريد وکړ.

نادر د يو ښه لارښود په مونډلو سره د خپل ځواك لويه برخه په ديکاب نومې سيمه کې پرېښوده او خپله يې د ډېرشو زرو سپرو په مشرۍ د (سه چوبه) له لارې چې ډېر اوچت غر دی، پر دښمن راودانګل، بله ورځ يـې ډېرش فرسخه لار ووهله او د ناصرخان پر ځواکونو يـې بريد وکړ او دوی يـې په لنډه موده کې د پېښور او جمرود پرلوري تر شا

Download from: ketabton.com

کړل، ناصرخان او د مقابل لوري ځینې نور مشران یې ونیول او تر درېیو ورځو وروسته د پاتې ځواکونو په راتلو سره د پېښور پر لوري روان شول.(51)

نادر د پېښور تر نیولو وروسته پر لاهور برید وکړ او لاهور یې له جګړې پرته ونیو. تر هغه وروسته د هند د ګورګاني دولت پلازمېنې (پایتخت) شاه جهان آباد ته متوجه شو، چې د نار ځواکونو تر لړو جګړو وروسته د هند وروستي ګورګاني واکمن محمدشاه تسلیمېدو ته اړ ویست او نادر د 1151هـ کال د ذي الحجې په اتمه د جمعې په ورځ شاه جهان آباد (ډیلي) ته ننووت.(51)()

د کندوز او بلخ نیول:

هغه مهال چې نادر د کندهار پر محاصره بوخت و، نو شل زره کسیز پوځ یې د زوی رضا قلي میرزا په مشرۍ له خراسانه د بلخ د نیولو په موخه روان شو او په ماروچاق سیمه کې د هرات مرستندوی پوځ هم ورسره ملګری شو او وروسته د اندخوی پر لوري وخوځېدل. کله چې دا پوځ د اندخوی په یو منزلۍ قراتپې ته ورسېد، نو رضا قلي میرزا د اندخوی حاکم علیمردانخان ته یو لیك ولېږه، دا اشاره یې هم ورته کړې وه چې تسلیم شي او ښار د عزیزقلیخان دادخواه ورور نیاز قلي ته (چې مخکې یې له علیمردانخان ازبك سره د هغه ځای پر حکومت اختلاف پیدا شوی و او اصفهان ته رضا قلي میرزا ته تللی و). وسپاري، علیمردانخان له ځان سره سوچ وکړ که له مقاومت پرته ورتسلیم شي، نو حتماً به د کینه ګرو: نیاز قلي دادخواه او عزیز قلي له خوا ووژل شي، نو تصمیم یې ونیو چې د ځان او د ښاري خلکو د دفاع لپاره اوچت شي. نو رضا قلي میرزا ته یې ځواب ورکړ چې د ښار پرېښودو ته چمتو نه دی. د رضا قلي میرزا پوځونو ډېر ژر ښار محاصره کړ، هلته علیمردانخان هم دېوالي (حصاري) جګړې پیل کړې، چې دا جګړې څلوېښت ورځې وغزېدې، اخر د سیمې ځینو فیوډالانو له علیمردانخان سره مخالفت پیل کړ او له دښمن سره یې له مقاومت څخه لاسونه واخیستل، رضا قلي میرزا د ښاریانو ترمنځ د اختلافونو په پوهېدو سره محاصره نوره هم تونده کړه، علیمردان چې ولیدل د ښار خلك زړه نازړه شوي، نو له جګړې څخه یې لاس واخیست او ښار یې رضا قلي میرزا ته وسپاره، رضا قلي میرزا د اندخوی حکومت نیازقلي دادخواه ازبك ته وسپاره، علیمردان خان او د اندخوی ښار دوه نور مشران یې چې له هغه سره یو لاس شوي وو، هرات ته واستول او هملته ووژل شول.(52) د نادر پوځونو وروسته شبرغان او آقچه هم ونیول او د بلخ پر لوري وخوځېدل.

د بلخ حاکم ابوالحسن د چنګېزخان د کورنۍ له پاتوشونو، یو کمزوری او سست ارادې سړی و. د هغه ناظر قبچان د نادر له پوځ سره جګړې ته چمتو شو، له بلخ ښار څخه دوولس زره تنه د جګړې په موخه ووتل، چې بلخ ته نژدې یوه کوچنۍ خو خونړۍ جګړه ونښته، چې په پای کې سیدخان قبچان له خپلو څو تنو پوځیانو سره د (شادیانو) خوا ته شاتګ وکړ، ځینې پوځیان شاه مردان ته وتښتېدل او ځینې هم ښار ته راستانه شول او د نادر د پوځیانو پرمخ یې دروازې وتړلې، رضاقلي میرزا تر ښار دباندې چمن ته نژدې اردوګای جوړ کړ. د نادر پوځونه به ډلې ډلې د ښار

Download from: ketabton.com

شا وخوا راتلل خلك به يـې لوټل او هغه شتمنۍ او مالونه به يـې خپلو اردوګايونو ته وړل. اخر د ښار ځينې سپين ږيري او روحانيون رضا قلي ميرزا ته ورغلل او د تسليمېدو چمتووالى يې وښود.

رضاقلي ميرزا هم ددې وضعې هرکلى وکړ او خپل ځينې مشران يـې د لوټونو او غلاوو د مخنيوي لپاره ښار ته ولېږدول او ځاى پر ځاى کړل. ابوالحسن چې د ښار په بالاحصار کې پټ و، کله چې خبر شو د نادر ځواکونو د ښار ځينې برخې نيولې، قرآن په لاس او توره په غاړه له ارګ څخه ووت او رضاقلي ميرزا ته تسليم شو. رضاقلي همدغه سړى خپل پلار ته چې د کندهار پر محاصره بوخت و، ولېږه. نادر هغه ته اجازه ورکړه چې د خداى ☐ د کور زيارت ته لاړ شي او هلته ومري.

رضاقلي ميرزا د بلخ تر فتحې وروسته، خپل ځينې پوځيان د شاه قلي مروي په مشرۍ د سيدخان قبچان د ښارنې او نيونې لپاره سانچارك ته ولېږل.

له بل لوري سيدخان ازبك خپل ځينې نور کسان د سنچارك شا و خوا ته واستول، هغوى يـې د نادر د پوځونو له لوټونو او د تباهۍ له ګواښ څخه خبر کړل او هيله يـې ورڅخه وکړه چې د نادر د پوځونو په له منځه وړلو کې ورسره مرسته وکړي. د سنچارك سيمې ازبکان د سيدخان ازبك په پلوي اوچت شول، په يوه جګړه کې چې په يوه دره کې د شاه قلي بېګ له ځواکونو سره وشوه، د دښمن پوځ ته يـې وژونکى ګوزار ورکړ، چې ان په پيل کې د دښمن د اختلال سبب شو.

محمد کاظم ددې جګړې يو انځور داسې کاږي: "هغه دوې ډلې د دوو رودونو او يا دوو غرونو په شان يو پر بل راپرېوتلې، داسې جګړه ونښته چې وينې ښښونکى بهرام ورته ګوته پر غاښ پاتې شو:

ژباړه:

دوو لښکرو زړونه مرګ ته کېښېښګودل
د ږليو په شان غشي اورېدل

يو پر بل باندې بريدونه پيل شول
غرونو، دښتو په سرو وينو ولامبل

هوا ډکه شوه له تورو او له غشيو
واړه تربې شګې شوې پرې خړوبې

سره ويې وژل هره خوا ښه ډېر
چې له مړو ټولې لارې ډکې شوې).53(

Download from: ketabton.com

چې د یوه ازبک قومندان په وژل کېدوسره د سیدخان خلك وارخطا شول، چې په پایله کې له ماتې سره مخامخ شول. ځینې ټپیان، ځینې مړه شول او ځینې وتښتېدل، د نادر پوځونو د هغه ځای مېشت ټول مالدار او ځاروي لرونکي ازبکان له ځان سره په زوره بلخ ته بوتلل او دوی بېرته خپلو لومړنیو ځایونو ته راغلل، هغه بل پوځ چې د رضاقلي میرزا له خوا د سیدخان قبچان په ځارنې پسې روان شوی و، د سیدخان د ډلې د ځپلو لپاره د سانچارك پر لوري روان شو. سیدخان ازبك څه موده د هغې سیمې په غرونو کې پټ و، کله چې خبر شو د نادر خلك یې له ځارنې لاس نه اخلي، نو اړ شو چې کندوز ته د یو سفخان ازبك ورور هزاره خان ته لاړ شي او پناه ځنې واخلي .

د نادر پوځونه د سانچارك سیمې د خلکو تر تابع کولو او له هغو څخه د مالیاتو او ډېرو نورو شتو تر اخیستو وروسته بېرته بلخ ته ستانه شول.

رضاقلي میرزا د بلخ حکومت یوڅه نور هم ښه کړ او خپله له خپل پوځ سره د قارشي او آمو سواحلو خوا ته روان شو).54(

وروسته تر دې چې رضاقلي میرزا د آمو په سواحلو کې بېلابېل ښارونه او ښارګوټي ونیول، نو خبر ورکړل شو چې د کندوز د حاکم یو سفخان ازبك ورور هزاره بېګ د سیدخان قبچاق په مرسته د نادر له پوځونو سره جګړې ته چمتو کېږي، رضاقلي د طهماسب خان جلایر په لارښوونه خپل پوځ د کندوز پر لوري روان کړ.

د نادر د پوځونو وژنو او لوټونو د سیدخان او د کندوز د حاکم یوسفخان په زړونو کې داسې وېره رامنځته کړې وه، چې کندوز ته د نادر د پوځونو تر راتګ دمخه سیدخان بدخشان ته د هغه ځای والي نباتخان ته وتښتېد، یو سفخان چې یو وېرندوکی سړی و، د نادر له پوځ سره تر مخامخېدو مخکې سکته وکړه.

کله چې رضاقلي میرزا د کندوز څو فرسخۍ ته ورسېد. مشران، فیوډالان او روحانیون له ډالیو سره ورغلل او له هغه سره یې خپل ملاتړ څرګند کړ، رضاقلي میرزا له مقاومت پرته کندوز ته ننووت او د یو سفخان کلا یې د خپل استوګنځي په توګه وټاکله.

محمدکاظم د رښتینو روایت کوونکو له خولې وایي چې یوسفخان ازبك یو عیاش، بدای او ښځې خوښوونکی سړی و، چې له هغې سیمې څخه یې شپږ سوه ښځې او نجونې په زور خپلې کلا ته راوستلې وې او ساتلې یې، هغه ښځو ته اېلول، سندرې غږول، نڅاوې، موسیقۍ، شعبده بازۍ او رسۍ بازۍ ورزده کړې وې، سربېره پر دې یې ځینو خلکو ته زرګري، میناتوري، انځورګري، نقاشي، بقالي، بزازي، سیمساري او نورې حرفې (کسبونه) چې د ټولو شمېر (33) کېده ورښودلې وې، چې ټولو به دده په ګټه کار کاوه. په کلا کې یې دننه نورې بېلابېلې او پراخې ودانۍ

جوړې کړې وې. داسې بازار یې هم ودان کړی و چې د بېلابېلو دکانونو کتارونه په کې وو او ځینو ښځو به په کې سودا او نورې سوداګریزې معاملې کولې� دی به په خپله د تنباکو پلورونکي په توګه بازار ته راته او په کلیواله

Download from: ketabton.com

لهجه به یې ویل: "ای تر سر مو وګرځم، تر نوم مو ځار شم، ای زما تروري! زما تنباکو هم کله - کله څکوئ، پیسې هم راکړئ او ژر � ژر اهونه وکاږئ."

هغه به له ښځو سره همداسې خبرې کولې او خپل ډېر وخت به یې د ښکلو ځیزونو په رانیولو تېراوه، له ښځو سره به یې ټوکې، شوخي او شخړې کولې او کله به یې د سندرغاړو او سازنده وو پر خبرو ځان بوختاوه او په خوښۍ سره یې ژوند کاوه).55(

د یوسفخان تر مړینې وروسته رضاقلي میرزا د کندوز حکومت هزاره بېګ ازبك ته وسپاره، هغه مېرمنې یې چې یوسفخان خپلې کلا ته راوستلې وې ځینې د خپل پوځ مشرانو او مخکښانو ته وروبښلې او ځینې یې رخصت کړې، چې خپلو اصلي استوګنځیو ته لاړې شي. وروسته رضاقلي میرزا له خپلو پوځونو سره بدخشان ته روان شو، خو پر همدې مهال ورته د نادر فرمان ورسېد، چې بېرته بلخ ته ستون شي او د هغه ولایت مشرتابه ټینګ کړي او د هغه دربار ته ورشي.

رضاقلي میرزا هم د پلار په امر بلخ ته لاړ او بلخ حکومت یې د عزیزقلي داد خواه ورور نیاز خان ته وسپاره او خپله له طهماسب خان جلایر سره کابل ته روان شو او وروسته جلال اباد ته لاړ او له خپل پلار سره یې وکتل او د نادر د ولیعهد په توګه وټاکل شو، تر هغه وروسته ایران ته روان شو).56(

تر (1740) م کال وروسته د نادر د استبدادي دولت پرضد د افغانانو پرله پسې پاڅونونه ترسره کېږي، چې دا دی د نېټو او اوډون له مخې به یې ولولو:

د دویم څپرکي سرچینې:

.1لکهارت: انقراض سلسلهٔ صفویه، د ډاکټر اسمیعل دولتشاهي ژباړه، تهران، 1344 ل کال، 369 مخ. نادرشاه: د مشفق همداني ژباړه، 1330ل کال چاپ، 40 � 44 مخونه.

.2جهانکشای نادري: 71- 72 مخونه. زندګاني نادرشاه: 46 � 47 مخونه.

.3زندګاني نادرشاه: 47 مخ. انقراض سلسلهٔ صفویه: 374مخ. نادرشاه: 43 مخ.

.4سفرنامهٔ سایکس: د حسین سعادت نوري ژباړه، دویم ټوك، 32 څپرکی، 1336 ل کال، چاپ، تهران.

.5لکهارت: انقراض سلسلهٔ صفویه، د دولتشاهي ژباړه، 37مخ. زندګاني نادرشاه: 48مخ.

.7 � .6انقراض سلسلهٔ صفویه، 374 � 376 مخونه. نادرشاه: 48- 58 مخونه.

Download from: ketabton.com

.8هماغه اثر: هماغه مخ.

.9عالـم آراى نادري: لومړى ټوك، 234 مخ.

.10هماغه اثر: تر 235 مخ وروسته.

.11غبار: افغانستان در مسير تاريخ، 344 مخ.

13. � .12محمدکاظم: لومړى ټوك، 242- 247 مخونه.

.14محمد کاظم: لومړى ټوك، 260 مخ.

270 // // .15مخ.

276 � 272 // // .16مخونه.

.17غبار: افغانستان در مسيرتاريخ، 244 مخ.

19. � .18محمدکاظم: لومړى ټوك، 277 مخ.

.20محمدکاظم: لومړى ټوك، 278- 279 مخونه.

.21محمدکاظم: لومړى ټوك، 280 مخ. جهانکشاى نادري: 154 مخ.

.22ميرزا مهدي خان استر آبادي: جهانکشاى نادري، 155 مخ.

.23محمدکاظم: عالـم اراى نادري، لومړى ټوك، 282- 284 مخونه.

.24ميرزا مهدي خان استرآبادي: جهانکشاى نادري، 155مخ.

.25محمدکاظم: لومړى ټوك، 293 مخ.

.26محمدکاظم: لومړى ټوك، 308 � 310 مخونه.

.27لکهارت: نادرشاه، 156 مخ.

.28گنداسنگ: درانى احمدشاه، د ا. ج. علومو اکاډمي، 1366ل کال، 18 مخ (د تاريخ سلطاني، 118 مخ. ميرزا مهدي خان ، 179 � 182 مخونو په حواله).

.29هماغه اثر: 157 مخ. دولت نادرشاه افشار: 167 مخ.

30. � .29گنداسنگ: درانى احمدشاه، د نصرالله سوبمن ژباړه، د ا. ج. علومو اکاډمي، 1366ل کال، 19 مخ.

Download from: ketabton.com

.31د جهانکشای نادري د ليکوال په وينا(287- 288- 297- 302- 304 مخونه) او د لکهارت په وينا:

د نادر ځواکونو چې د زميندارو د نيولو لپاره له ګرشك څخه ماموريت اخيستی و، هڅه کوله چې ډېر ژر د زميندارو کلا ونيسي او خلك اطاعت ته اړ کړي، خو د افغانانو له خوا له داسې مقاومت سره مخامخ شول چې د 1151هـ کال د ژمي تر پايه ونه توانېدل هغه سيمه په بشپړ ډول ونيسي، خو بُست او د هغه شا و خوا سيمې يې يوازې د څو مياشتو لپاره ونيولې او هغه مالونه يې کندهار ته ولېږدول، چې له خلکو څخه يې اخيستي وو.(لکهارت: 161 مخ).

.32لکهارت: نادرشاه، 158- 159 مخونه.

.33دولت نادرشاهْ افشار: 167 مخ. ميرزامهدي خان: جهانکشای نادري، 297- 309 مخونه. محمدکاظم: دويم ټوك، 86 مخ.

محمدکاظم د کندهار کلا په ستاينه کې وايي:

چو زد شاه جم قدر گردون وقار

سرا پرده بر دامن قندهار

يکي باره بر قُلهْ کوه ديد

ز مردم جهاني پر انبوه ديد

يکي قلعه چون طاق نيلي حصار

بر وجش سراسر شده استوار

رواق فلك طاق دروازه اش

در افاق افتاده آوازه اش

لب خندق و خاکريزش به هم

نهايات ملك وجود و عدم

بدامان وى کآفت انيخته

فلك مشت خاکستري ريخته

Download from: ketabton.com

ز رفعت بدان قلعهٔ دلنواز

فلك زير دست او مه سرفراز

سركنېره ش بر فلك كرده راه

خراشيده زان روى خرشيد و ماه

درش بسته مانند قوس قزح

نمايان ز بالاش قوس و قدح

فلك سا لها گرد عالـم دويد

بنايى بداڼونه هرگز نديد

قلم گر كند وصف ان را رقم

قلم را كند بار دېر قلم

نكو قلعهٔ كوه پر از سڼ بود

به كوهٔ دماوند در جڼ بود

�سر خاكريزش بر افلاك بود

برش آسمان تودهٔ خاك بود.

)محمد كاظم: دويم ټوك، 83 � 84 مخونه(

.34دولت نادرشاه افشار: 167- 168 مخونه.

.35لكهارت: هماغه اثر، 159- 162 مخونه.

.36هماغه اثر: 162 مخ.

.37دولت نادرشاه افشار:267 مخ.

.38هماغه اثر: 270 مخ. جهانكشاى نادري: تر 300 مخ وروسته.

Download from: ketabton.com

.39لکهارت: نادرشاه، 164 مخ.

.40دولت نادرشاه افشار: 270 مخ. د محمدکاظم له دويم ټوك، 176 مخ سره دې پرتله شي.

.41لکهارت: نادرشاه، 170 مخ.

.42گنداسنگ: درانی احمدشاه، د علومو اکاډمي چاپ، 1366ل کال، 24 مخ (د تاريخ حسين شاهي 9- 10 مخونه. تاريخ سلطاني: 121 مخ، صولت افغاني: 341 مخ، لکهارت: نادرشاه، 170 مخ، محمدکاظم: دويم ټوك، 178 مخ په حواله).

.43دولت نادرشاه افشار: 270 مخ.

.44ميرزا مهدي خان: جهانکشای نادري، 304 � 310 مخونه. محمدکاظم: دويم ټوك، 188 � 189 مخونه.

.45محمدکاظم: نامه عالـم آرای نادري، دويم ټوك، 202- 208 مخونه.

.47 � .46دولت نادرشاه افشار: 270 مخ.

.48ميليسون: د افغانستان تاريخ، پښتو ژباړه، منشي احمدجان، پېښور چاپ، 1930 م کال، 248 مخ.

.49محمدشفيع تهراني: تاريخ نادرشاه، 34- 44 مخونه. لکهارت: 171مخ.

.50محمدکاظم: نامه عالـم آرای نادري، مسکو چاپ، 1966 م کال، درېيم ټوك، 220 مخ.

.51بيان واقع در احوال نادرشاه: عبدالکريم ابن خواجه عاقبت کشميري، د ډاکټر کي، بي نسيم په سمون، د پنجاب پوهنتون چاپ، لاهور، 1970م کال، 35 مخ.

.52محمدکاظم: دويم ټوك، 212- 213 مخونه.

.54 � .53هماغه اثر: 221- 224 مخونه.

.55هماغه اثر: 260 مخ.

.56هماغه اثر: 269 مخ.

Download from: ketabton.com

دریم څپـرکی (د نادر افشار پرضد د افغانانو پاڅونونه)

-:1د کابل رود په سرچینو (⊠)کې د پښتنو پاڅونونه:

په 1740م کال د نادر له خوا د هند تر فتحې او بخارا ته تر ورننوتلو وروسته هغه پښتانه چې د کابل رود په سرچینو کې یې ژوند کاوه، د پردیو د چپاو پرضد رااوچت شول او د پاڅون دا بیرغ د سپینغره په لمن کې د مېشت عاشق خان غلزي له خوا اوچت کړل شو، که څه هم د نادر کینه گرو ځواکونو د طهماسب قلیخان جلایر په مشرۍ دا پاڅون وځاپه، خو د پاڅون مشرتابه مخکې له دې چې ځان د دښمن په لاس اسیر ووینې، په خنجر یې خپل ټټر وواهه او په مېړانه یې مړینه ومنله.

د عاشق خان له پاڅون سره جوخت یوسفزي قوم هم د محمدکاظم په وینا: "څه نا څه د خیبر، پېښور او اټك رود په سواحلو کې مېشتو نهه سوو افغان کورنیو هم پاڅون وکړ، د نادرافشار دربار د پېښو لیکونکي په وینا: [هغوی له پلرونو او نیکونو رانیولې تر اوسه پورې د چا پلوي او اطاعت نه و منلی، پر سینه یې یوازې د فرمانروایۍ او مشرتوب دعوه واکمنه وه]". د نادر ځواکونو د عاشقخان په مشرۍ د پاڅون کوونکو تر ځپلو او لوټلو وروسته پر گندمگ برید وکړ. د هغه ځای واکمن مقربخان خپلې گټې په خطر کې لیدې، د خپلو گټو د ساتنې او د دښمن د خوښۍ په موخه یې دښمن ته خبر ورکړ، چې د یوسفزیو د پاڅون مشر محمدعلي خان دی او پاڅون کوونکي قومونه د اټك رود په ښي (راسته) ساحل (نوښار) کې استوگن دي.

د نادر د ځگواکونو مشر د خیبر واکمن مقربخان موظف کړ چې خپل قومونه وپالي، خواړه او واښه ورته برابر کړي او خپله دی د خپلو ځواکونو په ملتیا د محمدعلي خان د ځپلو لپاره دوی ته لار وښیي.

په لنډه موده کې پر اټك رود، پول وتړل شو او د نادر ځواکونه وربانديې واوښتل. محمدعلیخان د دښمن د شړلو لپاره د خپل پلرني ټاټوبي له جنگیالیو قومونو څخه خلوېښت زره تنه برابر کړل او په شېردره نومي ځای کې د ښکېلو غاړو ترمنځ درې خونړۍ جگړې ونښتې، خو دښمن کوم مهم بری ترلاسه نه کړ، محمدعلیخان چې خپله یې هم په جگړو کې گډون درلود، پر اوږه ټپي شو او څه موده یې له جگړې لاس واخیست).2(

خو د نادر ځواکونه به هر وخت د پاڅون کوونکو قبیلو له بریدونو سره مخامخېدل او تلفات به ور رسېدل، دښمن شاتگ ته اړ شو او غوښتل یې کابل ته ستون شي، خو جنگیالیو لاره وربانديې بنده کړې وه، طهماسب قلیخان اړ شو، پوځ په یوه خرابه کلا کې پټ کړي او تر هغه مهاله تم شي. چې د ستنېدو خوندي لار پیدا کړي. نو خپل ځینې پوځیان یې د اټك د شا و خوا سیمو پر لوټونې او چپاو مامور کړل. هغوی هم په وحشتناکو وژنو او ترور سره د خلکو ډېر مالونه، غنیمتونه او اسیران خپل استوگنځي ته راوړل. په اسیرانو کې یو تن حاضر شو چې طهماسب ته د "میان برشبانه" لار چې په شنه دره کې د یوسفزیو د یوه گڼ او لس زره کسیز کورني قوم له منځه تېرېده، وښیي، ددې

Download from: ketabton.com

اسیر سړي د خیانت له کبله دښمنو پوځونو د شپې په پټه درې ته ودانګل او د لمرختو پر وخت یې پر کوچیو یوسفزیو یرغل وکړ.

دا کوچیان چې جګړې ته یې تیاری نه درلود، وارخطا شول، ځینې یې وتښتېدل او ډېر نور یې ووژل شول. د محمدکاظم په وینا: طهماسب قلیخان د هغو بېګناوو خلکو عامه وژنه اعلان کړه او یرغلګرو تر مازیګره له شلو زرو تنو زیات ماشومان، ښځې، سپینږیري او ځوانان له تېغه تېر کړل او دښمن ته ډېر مالونه او غنیمتونه هم په لاس ورغلل).3(

دا برى د دښمنانو د بېباکۍ سبب شو، ځینې پوځیان هماغه شپه د یوه بل اسیر په لارښوونه له غره څخه واوښتل او د غره تر شا یې پر غرمبشتو یوسفزیو چې پنځه � شپږ زره تنه کېدل یرغل وکړ او له دوی سره یې هم د مخکېنۍ ورځې چلند وکړ، د عالـم ارای نادري د لیکوال محمدکاظم په وینا: د غرمبشتو خلکو مالونه اوشته تالا او "د هغه قوم ډېر بارونه، مالونه او خېمې لوټ شوې)."4(

د یوسفزیو د پاڅون لمن پراخه وه او طهماسب قلیخان نه شول کولای په لنډه موده کې ټول پاڅون وځپي، نو له ناچارۍ څخه یې نادرشاه ته چې د داغستان د فتحې لپاره جګړې ته روان و، لیك ولېږه او په هغه کې یې اشاره کړې وه چې:"د اټك ټولو افغان قومونو مخالفت ته ملا تړلې او له دې شرارت څخه لاس نه اخلي)."5(

نادر د پاڅون د ځپلو لپاره له اذربایجان څخه د امیراصلان قرخلو په مشرۍ یو مرستندوی پوځ ورولېږه، چې د فارس او بلوچستان له لارې کابل ته ننوځي او د پاتې نور پوځ په ملتیا پر پاڅون کوونکو برید وکړي.

څکه په 1743 � 1155هـ کال د نادر له کینه ګرو ځواکونو سره د اذربایجان د امیراصلان قرخلو هوسا پوځونه هم د اټك د شا و خوا مېشتو قومونو د ځپلو لپاره روان شول، امیراصلان د هماغه کال په حرم میاشت کې د نادر د لښکر له نورو خانانو لکه: فتح علیخان کیاني، مظفرعلیخان، توکل خان بیات، نظر علي بېګ سره کوهاټ ته ننوتل، د کوهاټ د پاڅون کوونکو مشران محبتخان او سردار خان یوسفزي وو. دښمن ځواکونو محبتخان ته یو لیك ولیکه، چې له جګړې پرته تسلیم شي. محبتخان په ظاهره تسلیمي او د سردارخان یوسفزي اطاعت څرګند کړ، دښمن پوځونه هم د سردارخان سیمې ته ننوتل، خو تر ننوتو وړاندې یې پر لاره پرتې سیمې ورانې او لوټ کړې.

محمدکاظم لیکي: "پرنات" نومې سیمه بشپړه لوټ کړل شوه او دښمن (نادر پوځ) ته 200 � 300 زره پسونه، خره، اسونه او اوښان له نورو اسیرانو او ګڼ شمېر نورو غنیمتونو سره لاسته ورغلل).6(

کله چې طهماسب قلیخان د سردارخان کلا نیم فرسخۍ ته ورسېد، نو سردارخان یې د لیك له لارې له قید و شرط پرته اطاعت ته راوباله، سردارخان ځواب ورکړ: "د ایران پاچا نادر هم دې سیمې ته راغلی و، خو له کومې لاسته راوړنې پرته بېرته ستون شو، ته د هغه د درګاه یو ټیټ نوکر یې، هرڅه دې چې له لاسه کېږي کوه یې)."7(

Download from: ketabton.com

دا ځواب د طهماسب پر سر د سوك يو ګوزار و، خپل څه پوځ يې پر سردارخان کلا برید ته چمتو کړ، خو نه پوهېده د خپل پوځ پر کومې ډلې مخکې د برید امر وکړي.

باید یادونه وشي چې محبتخان او عصمت الله خان له خپلو ځواکونو سره له بلې لارې سردارخان کلا ته ځانونه رسولي وو او جګړې ته چمتو شوي وو.

لومړنی سرلښکر چې پر سردارخان کلا باندې برید ته چمتو شوی و، کلا ته تر رسېدو مخکې پر ځمکه راوپرځول شو. سردارخان کلا په ډېرې مقاومت له ځانه دفاع کوله، خو د غاړو ځواکونه د پرتلې نه وو، د دښمن توپونو او خمپارو د پاڅون کوونکو د پرځولو او د کلا د ورانولو لپاره په ډېره توندۍ فعالیت کاوه، په وروستیو ورځو کې د نادر ازمویل شویو او جګړوځپلو پوځونو په یو هراړخیز برید کې د درنو تلفاتو په منلو دکلا یو برج چې تر نورو برجونو ځواکمن و، ونیو. دښمن کلا ونیوله، خو د کلا اوسېدونکو په ډېره زړورتیا تر وروستي بریده له ځانه دفاع کوله، دښمنانو چې د کلا په نیولو کې یې ډېرې تلفات لیدلي وو، د ښرمښانو په شان د کلا پر اوسېدونکو ور ودانګل، د ښځو، ماشومانو، سړو او آن سپیو او نورو ځارویو له وژنې څخه یې ډډه ونه کړه.

د عالم آرای نادري د لیکوال په وینا: "میراصلان د هغې کلا ښځې، سړي له الوتونکو او نورو حیوانانو سره له تېرو تورو تېر کړل او له سهاره یې تر مازیګره داسې عامه وژنه وکړه، چې د سړو او حیواناتو په ګډون په کلا کې هېڅوك ژوندی پاتې نه شول، بله ورځ یې ټوله کلا ولټوله او د هغې ټول ځیزونه یې چې له شماره وتلي وو د ځان کړل)."8(

د پاڅون مشران هم د نورو پاڅون کوونکو په شان د مرګ ترحده وجنګېدل او د مېړانې مرګ یې د اسارت تر ژوند غوره وباله.

د نادر ځواکونو په کوهاټ کې د محبتخان، سردارخان او عصمت الله خان یوسفزي په مشرۍ د پاڅون تر ځپلو وروسته د هغه پاڅون کرارولو ته روان شو، چې د (شاه بزرګخان) په مشرۍ روان و. د محمدکاظم په وینا: د شاه بزرګخان په مشرۍ د یوسفزیو ددې لوی پاڅون د ګډونوالو شمېر څلوېښتو زرو تنو ته رسېده.

د دواړو غاړو ترمنځ سختې جګړې ونښتې، خو ددښمن جګړه ییز مهارت، توپخانې او نورې وسلې د قومي جنګیالیو تر وسلو ښې وې، دېوالي (حصاري) جګړې پیل شوې، شاه بزرګخان کلا هم د کوهاټ د سردارخان کلا پر برخلیك اخته شوه، خو مخکې له دې چې د کلا اوسېدونکي د دښمن له خوا ووژل شي، شاه بزرګ تسلیم شو او دښمن ته یې (دوه لکه تومانه چې هر لك یې سل زره تومانه دی). جریمه ورکړه او له خپلو ملکي خلکو څخه یې سل زره تومانه راټول کړل او د نادر پوځ مشرانو ته یې ورکړل. په دې توګه یې نه یوازې ځان او نور ملکي کسان له وژنې وژغورل، بلکې د سیمې مشري او حکومت یې هم ترلاسه کړ).9(

Download from: ketabton.com

وروسته له دې چې نادر پوځ د دېره غازيخان او دېره اسمعيلخان شنو درو ته روان شو، د هغو سيمو مشرانو هم تسليمي غوره وګڼله او له مړينې يې ځانونه خلاص کړل.

محمد کاظم، د دېره اسمعيلخان او دېره غازيخان په ستاينه کې وايي:

ددې درو ترمنځ ورشوګانې وې، چې د پاچاپانو د ودانيو فضا او د ارم ګلبڼ ته ورته وې، په هغه شنه سيمه کې حيرانوونکي مرغان ډېر وو، خو په هره برخه کې يې تاووس مرغه ډېر ليدل کېده، ځو ورځې يې په هغو ورشوګگانو کې تېرې کړې او له هغه ځايه بيا غازيخان او اسمعيلخان دېرو ته ننوتل او د هغو سيمو سرشته يې پياوړې کړه).10(

-:2د بلخ، اندخوی او بدخشان پاڅونونه:

د 1153 هـ کال د جمادي الاول په اوومه نېټه نادر پوځونه د رضا قلي ميرزا تر مشرۍ لاندې د ماروچاق، چيکچکتو او اندخوی له لارې بلخ ته روان شول او د هغه ښار يو فرسخۍ (قوشخانې) ته ورسېګدل او نيازخان قوش بېګي يې د بلخ د والي په توګه وټاکه او د خان په لقب يې سرلوړی کړ).11(

يو کال وروسته د 1742م (1154 هـ. ق) کال په مني کې په بلخ او اندخوی کې د يوه نومورکي (ګمنام) سړي په مشرۍ چې په ظاهره يې د ملنګانو جامې وې، يو بل پراخ پاڅون پيل شو.

د محمدکاظم په وينا " دې سړي د امامت، معجزې او کراماتو دعوه کوله، په لنډه موده کې يې د بلخ او اندخوی په ترکانو او تاجکانو کې ډېر پلويان پيدا کړل او خپل يو پلوی عصمت الله ازبك يې د افشاري پوځيانو پرضد وهڅاوه، عصمت الله خان ازبك هم ډېر ژر پنځوس � شپېته زره قبچاق، د بلخ او سرپول خلك راټول کړل او د بلخ پر حاکم يې ورودانګل.

د بلخ حاکم (نيازخان) هڅه وکړه دا پاڅون وځپي، خو پوځ يې مات شو او په دې توګه پاڅون نوره پراختيا هم ومونده. له نادري پوځ څخه کرکه دومره ډېره وه چې پاڅون کوونکو به د شاه کارکوونکي، قزلباش او يا هم هغه خراساني خلك چې د حاکم دفاع به يې کوله، نيول او وژل به يې. د بلخ حاکم د ارګ د کلا دروازه په ځان پسې وتړله او د نادر مرستو ته په تمه کښېناست، د نادر ځواکونه له پاموړ توپخانې سره بلخ ښار ته راننووتل او د پاڅون کوونکو پر وژنې او ماتونې يې لاس پورې کړ .

عصمت الله خان ازبك په يوه جګړه کې ووژل شو او د هغه تر مړينې وروسته، درويشخان او د پاڅون کوونکو نور مشران ونيول شول او ووژل شول).12(

Download from: ketabton.com

خپلواکۍ غوښتونکی غورځنګ په وینو کې ډوب شو. محمدکاظم په تاریخ عالـم آرای نادري کې وایي: د نادر یرغلګرو ځواکونو تر بلخ ښار دباندې د بلخ او سنچارك د قبچاقو قبیلو د مړو له سرونو داسې منار جوړ کړ، چې په رښتیا هم ډېر وېرووونکی و. نادر د کوچیو قبچاقو قبیلو تر لوټونې وروسته د سانچارك طایفې د (6500) تنو مړو له سرونو یو کله منار جوړ کړ.

د محمدکاظم په وینا: "د سرونو د دې منار لوړوالی پنځلس ګزه او سور (عرض) یـې اووه ګزه وو، چې په هره دوره کې یـې (څـګرنـګګه چې خپله محمدکاظم شمېرلي) د انسانانو یو سل او اتیا سرونه اوډل شوي وو)"�13(

د نادر په غوښتنه ټولوژنو په خلکو کې، د اطاعت پر ځای دښمنانه کرکه، غوسه او یووالی وروزه.

ډېره موده نه وه اوښتې چې په (1745) م کال په بلخ کې یو بل پاڅون پیل شو، چې د بلخ د والي ورور مشتاق بېګ یـې مشري کوله، د بدخشان حاکم میرزانباتخان او ارال میرزاقلخان ازبك هم ورسره یو شوي وو، د نادر پوځونو د سیمې د فیوډالانو په مرسته دا پاڅون وځاپه).14(

باید ووایو چې د پاڅونونو کمزورۍ ډلبندی، د یوه داسې مشر نشتوالي چې د خلکو پر ګټه په پرله پسې ډول مبارزه وکړي، په پاڅونونو کې کورنیو تضادونو او د فیوډالانو خیانتونو ټولو په ګډه مخکې له مخکې ددې پاڅونونو برخلیك ټاکه.

په دې توګه، د بلخ پاڅون د ماتې لوی لامل د دښمن له خوا د مشاق بېګ په تمه کول، د بدخشان او خان ارال د پاڅون کوونکو ترمنځ د ورې ارتباط نشت، د کندوز د فیوډالانو مخالفتونو د بدخشان او ارال له فیوډالانو سره د هزاره خان ازبك مخالفت، د شاه ځواکونو ته د پاڅون کوونکو د لوړ قشر تسلیمېدنې او یو کېدنې د پاڅون ځپل ګڼرندي کړل، څـګرنـګګه چې مخکې مو یادونه وکړه، ددغو پاڅونونو لوی علت، د فیوډالانو د ګټه اوچتونې تشدد او له خلکو څخه په زوره د مالیاتو اخیستل وو، چې په زوره ورڅخه اخیستل کېدل. له پاڅونونو څخه د خلکو موخه د شاه د ظلمونو او د مالیاتي ستم کموالی و، په داسې حال کې چې په کرګري پاڅونونو کې د ځینو فیوډالانو ګډون، د نادرشاه له ځمکني سیاست څخه د دوی د نارضایتي او د دوی د سیاسي نفوذ او اقتصادي وضعې د ښه کولو څرګندوی و. څـګرنـګګه چې په پاڅون کې د دې دوو متضادو ډلو هدفونو توپیر درلود، نو د پاڅون لوړ مشر چې د دود په څېر به یـې د پاڅون مشري پرغاړه لرله، له پاڅون کوونکو سره خیانت کاوه، یا به یـې له شاه، یا د هغه له استازو سره جوړ جاړی کاوه.

نادر به د پاڅون کوونکو د لا ځپلو لپاره د پاڅون تر ځپلو وروسته د پاڅون کوونکو پر سیمو ډېر مالیات وضعه کول.

Download from: ketabton.com

لکه په 1746م (1159هـ. ق) کال چې یې د بلخ او اندخوی پر خلکو ملاماتوونکي مالیات وتړاکل. د محمدکاظم (د درېیم ټوك 368 مخ) په وینا: "ځګرنګګه چې د واکمن سوچ او خیال له ایرانیانو واوښت او لوټونې او وژنې یې پیل کړې، نو د (بلخ او جوزجان) پر اویماق قوم یې دوه زره وتړاکل."

"د بلخ او اندخوی اوسېدونکو خپل ټول مالونه خرڅ کړل، یو سل او اویا زره (د شپږو سوو او پنځوسو زرو تبرېزي تومانو انډول) یې دربار ته وسپاره، ځګرنګګه چې نور یې یو دینار هم نه درلود، چې د نادر دربار ته یې ولېږي، نو اړ شول چې لیریو غرونو ته وتښتي او د نادر د پوځونو له شره خپل ماشومان خوندي کړي)"15(

په 1160هـ � 1747م کال بیا هم د بلخ، جوزجان او کندوز خلکو پاڅون وکړ او د شاه پرضد اوچت شول، ددې پاڅون مشران موسی خواجه ازبك، د کندوز پخوانی حاکم هزاره خان ازبك او استانقل قبچاق وو. هغوی بلخ ونیو او د نادر پوځ یې دړې وړې کړ.

بهبودخان د نادر د درباري پېښولیکونکي محمدکاظم په ملګرتیا له ماورالنهرڅخه له یو پوځ سره د پاڅون د ځپلو لپاره مامور شو. خو له ماتې پرته یې بل څه ونه موندل. د بلخ پنځه لس زرو ترکانو او تاجکانو په ټینګه دفاع وکړه او دښمن یې ښار ته پرې نه ښود. بهبودخان له ناچارۍ میمنې او بادغیس ته مخه کړه. د موسی خواجه ازبك پنځه لس زره کسیز پوځ، دښمن تر سر پول پورې وڅاره او تر هغه وروسته قبچاقو او د ترکمن ایرساري قومونو د دښمن څارنه پر غاړه واخیسته او بهبودخان یې د درنو تلفاتو په ورکولو سره د اندخوی له پولو ها خوا وشاړه).16(

-:3د هرات، بادغیس او غور پاڅونونه:

د عالم آرای نادري لیکوال کاږي: " د خزانې د مامورینو له خوا د خلکو سپکاوی او له هغوی سره توند چلند ددې سیمې د بېلابېلو قومونو د پاڅون لامل شو. لومړی شادیخان جمشېدي له خپلو شپږو زرو کسانو سره د بلخ او اندخوی پر واکمن ورودانګل او وروسته په هماغه کال کې 1159هـ درویش علیخان هزاره د بادغیس، هرات، غور، اندخوی، چار او اویماقو قومونو له دېرشو زرو تنو سره پر پاڅون لاس پورې کړ او د بلخ والي ګدایخان او مهدیخان دېوان بېګي ته یې ولیکل: "پر دې مهال پاچا د خلکو په مالي ځورونې عادت شوی، ډېر ایرانیان ورڅخه خوابدي شوي، هغه دواړه باید له موږ سره هملاسي او یو شي". والي او مهدیخان د هغه د کسانو پزې او غوږونه پرې کړل او ور وېې لېږل. درویش علیخان د ګدایخان دې سپکاوي ته په پام سره، له دېرشو زرو اویماق کسانو سره بلخ ته ننوت او لس ورځې یې د ښار ټول چاپېر دېوالونه په محاصره کې وساتل او د ټولو ډلو مالونه، اسباب او نور توکي یې تالا او خلك یې ووژل)."17(

Download from: ketabton.com

درویش علیخان به چې په دې برید کې هرځای د شاه یا نادر د پلویانو کوم سړی یا کارکوونکی ولید، نو واژه یا به یې اسیراوه او مالونه به یې ورڅخه اخیستل. دا پاڅون دومره اوږد شو چې د بلخ والي د پاڅون کوونکو د ځپلو له کبله ځان کمزوری ولید او د نادر دربار ته په شکایت کولو اړ شو. نادرشاه هم محمدرضاخان قرخلو ته چې د سیستان د پاڅون کوونکو تر ځپلو وروسته نوی هرات ته راغلی و، د جمشېدي، چار او اویماقو قومونو د پاڅون ځپلو دنده ورکړه، محمدرضاخان چې ځان یې د پاڅون کوونکو په وړاندې کمزوری او د ناکامۍ په صورت کې د نادر له سپکاوي سره مخامخ لیده، نو له ناچاریه د هرات د چار او اویماقو قومونو له پاڅون سره یو شو).18(

نادر د خپل حکومت په وروستیو کلونو کې د خپلې واکمنۍ د بېلابېلو سیمو د مېشتو خلکو د پرله پسې پاڅونونو له کبله خپل اعصاب له لاسه ورکړي وو، نو د خپل دولت ټینګښت ته یې یوه لار لیده، چې هغه ډله ییزې وژنې، د یادګاري کله منارونو جوړول او د هغه د فیوډالي دولت ظلمونه وو.

میرزا مهدي او محمدکاظم یادونه کوي چې نادرشاه په 1747م کال، کله چې له اصفهانه خراسان ته راستنېده، نو په خپل هر ښار، کلي او کرونده کې به یې د مړو انسانانو له سرونو یادګاري منارونه جوړول، چې د سیمو د مېشتو خلکو په زړونو کې وېره رامنځته کړي).19(

د 1749م کال په اوږدو او د 1747 دا په لومړۍ نیمایي کې په منځنۍ اسیا کې د نادر واکمني د خلکو له سخت جوش او خروش څخه ډکه وه او په قزاقو، ازبکو او قزاقلپاقو خلکو کې د ازادۍ لپاره پاڅون جوړ شو، چې دوی هم په ډېره بېرحمۍ سره وځپل شول. هغو وژنو، لوټونو او ورانیو چې د پاڅون له ځپلو سره به ملې وې، د پاڅون کوونکو سیمو پر اقتصادي وضعې ډېرې بدې اغېزې ښندلې. پاڅون ځپونکو به کرنې او نورو تولیدي واحدونو ته سخت زیانونه اړول چې څو نور کلونه به هم د رغېدو نه وو، په دې توګه به تولیدي او کرنیز واحدونه د شاه او سیمه ییزو فیوډالانو د سختو مالیاتي فشارونو له کبله ډېر کمزوري کېدل او خلك دېته اړ کېدل چې د مالیاتو ورکولو لپاره خپل کورونه وپلوري. ځکه، مالیاتو اخیستونکو به د نادر په لاښوونه پاتې مالیات (تر وروستي دیناره) په زور او شکنجو اخیستل. که چېرې به داسې نه کېدل، نو په هماغه انډول به مالیات د خزانې له کارکوونکو څخه اخیستل کېدل).20(

د اتلسمې پېړۍ په پنځمه لسیزه کې د فیوډالي ګټو اوچتونو بېشمېره تشدد، د نادر دولت د سختې اقتصادي پاشلتیا کندې ته ورټېل واهه او د فیوډالي طبقې د سختو طبقاتي او کورنیو تضادونو لامل شو.

Download from: ketabton.com

-:4 د سیستان پاڅون:

د نادر د فیوډالي دولت د ظلمونو پرضد تر ټولو لوی پاڅون د 1746 � 1747م (1159- 1160هـ) کلونو په بهیر کې د سیستان پاڅون و، چې د 1746م کال د دوبي په لومړیو کې پیل شو.

ددې پاڅون لامل هم د درنو مالیاتو اخیستل وو. د مللك محمود سیستاني زوی فتح علیخان کیاني د پاڅون مشري پر غاړه لرله. فتح علیخان چې د کندهار، کابل، خیبر درې او هندوستان په فتحو کې یې د نادر پر ګټه ستر خدمتونه کړي وو، له هندوستانه په راستنېدو د سیستان پر مشرۍ وټاکل شو.

فتح علیخان د 1158هـ.[د 1745/ 1746م کال په ژمي کې] د نادر له خوا یو لیك ترلاسه کړ چې نادر د هغه په ترڅ کې ورڅخه ډېر مالیات غوښتي وو.

فتح علیخان د مالیاتو اخیستونکو په واسطه پر خلکو زور راوړ، چې دا شمېر پوره کړي. خــو دا شمېر د هغه انډول پروړاندې چې شاه غوښتی و، ډېر لږ و، په دې ترڅ کې سلطنتي مالیاتو اخیستونکو نادر ته ګزارش ورکړ چې فتح علیخان په لوی لاس ډېر مالیات نه راټولول.(21)

حال دا چې خپله مالیاتو اخیستونکو ډېره برخه مالیات چې په بېلابېلو ډولونو یې له خلکو راټول کړي وو، خپلو جېبونو ته اچولي وو. نادر په دې خبرې تر پوهېدو وروسته امر وکړ چې مالیات اخیستونکي دې اعدام کړل شي او تر هغه وروسته یې سیستان ته نوي کارکوونکي ولېږل او هغوی ته یې لارښوونه وکړه چې یوځل بیا د یو ملیونو تومانو په شا و خوا کې له خلکو مالیات راټول کړي. فتح علیخان ته یې هم ګ واښ وکړ چې په مالیاتو ټولونه کې ډېره هڅه وکړي او له مالیاتو سره مل دربار ته راشي. فتح علیخان او د سیستان خلکو چې ولیدل د دومره مالیاتو ورکولو توان نه لري، نو پر پاڅون یې لاس پورې کړ.(22)

په پیل کې (له ټولو پوړونو) شلو زرو تنو په پاڅون کې ګډون وکړ(23). د سیستان پر خلکو سربېره ډېر بلوڅان هم له پاڅون کوونکو سره مل شول، په دې بهیر کې اورېدل کېدل چې د کندهار او کابل خلك هم د پاڅون خیال لري، اوضاع په پیل کې د پاڅون کوونکو له غوښتنو سره سمه مخکې تله او فتح علیخان د نادر یو کاروان چې له هندوستان څخه راته لوټ کړ او تر هغه وروسته یې پر (بم) یو بریمن برید وکړ او ویې نیوه. فتح علیخان ددې بري او پاڅون کوونکو د زیاتوالي له کبله چې ورسره یو کېدل، په دې سوچ کې شو، چې ځان د سیستان د خپلواك حاکم په توګه اعلان کړي.(24)

نو خپل لیکونه یې فراه، فیروزکوه او نورو ګاونډیو سیمو ته ولېږل او هغوی یې له مالیاتو اخیستونکو څخه سرغړونې ته راوبلل.(25)

Download from: ketabton.com

هغه دېرش کسيز پوځ چې د نادر له خوا د پاځگون کوونکو د ځپلو لپاره لېږل شوی و، د پاڅون کوونکو له خوا درې ورې شو، د پاڅون توندوالي نادر دېته اړ وېست چې سيستان ته نوي ځواکونه ولېږي. د 1746م کال په مني (خزان) کې محمدرضاخان د نادر د پوځ په ملتيا پاڅون کوونکو ته سخته ماتې ورکړه او فتح عليخان يې هم په اسارت ونيو).26(

د نادر د دربار پېښليکوال محمدکاظم د پاڅون کوونکو ماتې د فتح عليخان او د پاڅون کوونکو د يو بل ځواکمن او زړور مشر ميرسيف الدين ترمنځ د نظر اختلاف گڼي، چې اخر په پاڅون کې د دواړو رقيبو مشرانو پر مړينې پايته ورسېد. هغه ليکي: تر هغه مهاله چې د جگړو برى د پاڅون کوونکو و، فتح عليخان له خپلې يوې ډلې سره د فراه په ډگر کې له جگړې لاس واخيست او سيستان ته روان شو.

ميرسيف الدين په داسې حال کې چې د پاڅون کوونکو ځواک کمزوری شوی و، د نادر له ځواکونو سره خپلې مبارزې ته دوام ورکړ او په دې توگه د جگړې په ډگر کې په مېړانه ومړ. پاڅون کوونکو چې خپل مشر يې له لاسه ورکړی و، له مقاومته لاس واخيست او سره بېل شول.

دې پېښې د نادر ځواکونو ته وخت ورکړ چې نامنظمو پاڅون کوونکو ته سخت گوزارونه ورکړي او فتح عليخان ونيسي).27(

فتح عليخان د 1746م کال په اکتوبر مياشت کې نادر ته ولېږل شو او د نادر په امر يې سترگې وايستل شوې).28(

خو پر پاڅون کوونکو د محمدرضا برى بشپړ شوی نه و، ځکه ډېر هغه بلوڅ او سيستاني پاڅون کوونکي چې ژوندي پاتې وو، د فتح عليخان د يوه فرمان ورکوونکي ميرکوچك تر مشرۍ لاندې راغلل او ميرکوچك هم هغوی د (خواجه غره) کوه خواجه، لرغونې گارې "درز" پر لوري چې يوه پياوړې گاره او د هامون د لويديځ د پای په لوړه څوکه کې وه، وبلل).29(

نادر سم له لاسه خپل وراره علي قليخان او طهماسب خان جلاير ته د پاڅون کوونکو او تر ټولو لومړی د ميرکوچك د ځپلو دنده ورکړه.

خو د خلکو ځپل او اېلول ناشونی کار و، هغو خلکو چې د ملاماتوونکو باجونو او خراجونو له کبله نېستمن شوي وو، د نادر د لېږل شويو پوځونو پرضد سخت مقاومت وکړ. پاڅون کوونکو اعلان وکړ چې د شاه د پوځونو په واسطه تر نيول کېدو مړينې ته ترجيح ورکوي.

د شاه د پوځونو په رانژدې کېدو سره خلکو خپل خواړه او نور توکي په خاورو کې پټول او خپله هم د خواجه نومي غره په لويو گارو يا نيزارونو کې پټېدل.

په دې توگه به پاڅون نوره پراختيا او ځواك هم مونده).30(

Download from: ketabton.com

محمدکاظم لیکي: کله چې علي قلیخان د پاڅون د ځپلو لپاره سیستان ته راغی، نو د ورانۍ له وحشتناکې منظرې، تشو کلیو او خالي ښار سره مخامخ شو.)31(

هماغه مهال هره ورځ د نادر د وژنو، بېرحمیو او وحشتناکو هڅو خبرونه اورېدل کېدل، د ځینو افشاري خانانو او د شاه د ځینو خپلوانو لکه: (امام قلیخان، محمدعلیخان، قاسمخان افشار او نورو�) د ړندولو او وژلو خبرونه هم اورېدل کېدل.)32(

د (دولت نادر شاه افشار) کتاب لیکوالان ادعا لري چې د سیستان ځینو اوسېدونکو له پاڅون کوونکو سره خیانت وکړ، له علي قلیخان سره یې د زرو تنو پاڅون کوونکو د نیولو او د بري ګټلو په برخه کې مرسته وکړه. خو په وروستیو ټولو جګړو کې د علي قلیخان پوځونو ماتې وخوړه او ځینې پوځیان یې د پاڅون کوونکو خوا ته وتښتېدل.)33(

پر همدې مهال خبر راغی چې نادرشاه د علي قلیخان د ورور ابراهیمخان ټول مالونه لېږدولي او امر یې کړی چې علي قلیخان دې د ماتې په بدل کې سل زره تومانه او طهماسب قلیخان جلایر دې هم د شاه خزانې ته پنځوس زره تومانه ورکړي.

علي قلیخان ددې فرمان تر موندو وروسته پوهېده، چې د پاڅون ځپل او د سیستان له خلکو په دې کچ د مالیاتو اخیستنه یو ناشونی کار دی، نو له دې کبله له پاڅون کوونکو سره یو شو. ډېرو خلکو چې د شاه د پوځونو او د مالیاتو اخیستونکو له وېرې غرونو، نیزارونو او سمڅو ته پناه وړې وه، بېرته خپلو پخوانیو استوګنځیو ته راستانه شول.)34(

خو طهماسب خان، سره له دې چې د پنځوسو زرو تومانو مالیاتو (جریمې) په ورکولو موظف شوی و، بیا هم نادر ته وفادار پاتې شو او په دې هڅه کې شو چې علي قلیخان د سیستان له پاڅون کوونکو سره له یووالي راوګرځوي، څرګندګه چې علي قلیخان د هغه له لارښوونې سرغړونه وکړه، نو طهماسب هم د هغه په اړه د نادر له خوا د اعدام صادر شوی فرمان وروښود. علي قلیخان هم طهماسب ته د نادر په لاسلیك د وژلو فرمان وښود، که څه هم طهماسب د دې فرمان په کتو یو څه اغېزمن (متأثر) شو، خو بیا هم نادر ته وفادار ملګری پاتې شو.

د نادر پرضد د علي قلیخان لومړنی اقدام دا و چې له خپل ځواکمن حریف میرکوچك سره یې روغه وکړه او د نادر پرضد هغې وېرې چې د نادر له لوري هره خوا خپره شوې وه، د سیستان، بلوچستان، هرات، بادغیس، بلخ، اندخوی، ننګرهار، کابل او نورو سیمو قومونه پاڅون او شوګرښ ته وهڅول.)35(

کله چې په خراسان کې د علي قلیخان د پاڅون خبر خپور شو، نو د هرځای د استازو او فیوډالانو لیکونه ورته سیستان ته راتلل او د هغه له پاڅون سره یې د یووالي چمتووالی ښوده، علي قلیخان ورو � ورو د نادر د تخت او تاج د نیولو په سوچ کې شو، علي قلیخان د (1747)م کال د اپرېل په شپږمه [1160هـ کال د ربیع الثاني په 15 مه] له ډېرو

Download from: ketabton.com

ځواکونو سره له سیستانه هرات ته راغی. د هغه ځای ډېر قبایلي مشران ورته راغلل او خپل ملاتړ او د مرستو ژمنې یـې ورته اعلان کړې، دلته طهماسب خان یو ځل بیا هڅه وکړه چې د نادر پرضد علي قلیخان له هر اقدامه راوګرځوي. خو علي قلیخان نه یوازې د هغه لاربښوونو ته غوږ ونه نیوه، بلکې هغه ته یې زهر ورکړل او ویې واژه).36(

د روسیې سفیر شازاده م.م ګلیتسین د 1747م کال د اپرېل په 13 مه نېټه له رشت ایالت څخه ګزارش ورکړ چې: "د ایرانیانو د بې کچې خوارۍ له کبله نوموړي پاڅونونه هرځای خپاره شوي، چې وجه یـې د شاه بېساري لوټونې او ستم دی، ټول ایران له حتمي زوال سره مخ دی، لکه څنګه چې خپله ایرانیان په یوه خوله او غوڅ ډول وایي: په ایران کې یوازې خراسان ایالت تر نورو یوڅه هوسا دی، خو اوس هغه ځای هم له داسې وضعې سره مخامخ دی، چې یووخت یـې د سیستان د پاڅون په بهیر کې ونه شول کولای د شاه پوځیانو ته ډوډۍ ورکړي؛ نور ولایتونه هم د پلازمېنې په ګډون له ورانۍ سره مخ دي، هغه کلي چې له روسیې هېواد څخه یې نیولي، لکه څنګه چې ما په خپل سفر کې ولیدل ټول وران شوي، یو سم کلی هم نه پیدا کېږي. ټول اوسېدونکي یـې تنبتېدلي دي� خو د سیستان په اړه ټول وایي چې خلك یـې ډېر ځواکمن شوي دي، ځکه که هغوی دومره خطرناك نه وای، شاه به هم دومره کارونه شا ته نه غورځول. د شاه د ځواکونو په اړه هم په زغرده ویل کېږي، چې ډېر خلك یـې تر پخوا ساړه شوي او له بېلابېلو وحشتونو څخه ستړي شوي دي او هر وخت پر تېښته لاس پورې کوي)."37(

د سیستان پاڅونونه په سیستان پورې محدود پاتې نه شول، کرمان ښار هم د خپلو کلیو په ګډون د سیستان په پلوي د 1746م کال په دوبي کې له اطاعت څخه سرغړونه وکړه او د روسي کونسل (باکونین) په وینا: "د هغه ځای مشران او فرمان ورکوونکي شاه ته نه ورځي او اعلان یـې کړی چې شاه ته له خدمت کولو خوشحاله دي، خو د حساب لپاره به شاه ته ورنه شي.ځکه هرڅوك چې ورشي سترګې یـې اېستل کېګړي او ړندوي یې�

دوی هم دا غوره ګڼي چې په کرمان کې پاتې شي، په عزت سره مړه شي، خو د شاه په دربار کې شکنجه، ړانده یا خفه نه شي)."38(

د نادرشاه طبیب "بازین" په کرمان کې یو هرم ولید چې له پرې کړو سرونو جوړ شوی و، د (دولت نادرشاه افشار) لیکوالانو د هغه مهال یو رښتینی ګزارش نقل کړی: " د مارچ په څوارلسمه په کرمان کې دېرش تنه او په هغوی کې څلور خانان، دري سلطانه او یو چاوشباشي ووژل شول او دوولس تنه هم له سترګو محروم شول.

دا کار هره ورځ له استثناء پرته تکرارېږي. هغه پر هېچا، هېڅ مقام آن خپلو پوځیانو هم رحم نه کوي، بلکې له ټولو سره همدغه چلند کوي، په کرمان کې د څلورو خښتو په اندازه د سپینږیرو له سرونو یو منار جوړ شوی، ځکه چې د سرونو وېښتان یې سپین دي� هره ورځ د خلکو سترګې ایستل کېږي او خلك وژل کېږي)."39(

په دې توګه نادر غوښتل د بېشمېرو وژنو او د پاڅون کوونکو په سیمو کې د سرونو د منارونو په جوړولو، پر سلو برخو وېشل شوي هېواد کې چې له اقتصادي زوال سره هم مخامخ و، خپل حاکمیت وساتي.

Download from: ketabton.com

د فیوډالي ستم پرضد د استثمار شویو کسانو مبارزې چې ځینې به د کروندګرو په څواکمنو پاڅونونو او ځینې به د ښار په نېستمنو کې منعکسېدلې، په رښتیا چې د نادر د فیوډالي استبداد له منځه وړلو ته د اصلي هڅو رښتینی لامل و.

د اتلسمې میلادي پېړۍ په پنځمه لسیزه کې د نادرشاه ټوله واکمني د فیوډالي بېلتونپالو او آزادیپالو د پاڅونونو او ښورښونو په اور سوځېده، دا پاڅونونه په افغانستان، منځنۍ اسیا او ارمنستان پورې محدود نه وو. بلکې د ایران په ټولو ایالتونو لکه کرمان، فارس، اصفهان، شېراز، ګېلان، خوی او نورو کې د استبداد او د نادري سیاست ضد پاڅونونه چې د مالیاتي ستم پرخلاف او له کروندګرو د ناسمې ګټې اخیستنې له کبله وو، ورځ په ورځ زیاتېدل؛ اخر د خلکو پرله پسې سرغړونو اوپاڅونونو د نادر دولت له زوال او سقوط سره مخامخ کړ. څګرنګګه چې کله نادر د سیستان او خبوشان (قوچاق) د پاڅونونو د ځپلو لپاره روان و، نو خپل حرمسرای او خزانه یې کلات ته ولېږله او د قوچان په دوه فرسنګۍ فتح آباد کې یې پوځ تم کړ او څو ورځې یې زین کړی اس له ځان سره وساته، چې د تېښتې پر وخت ورڅخه کار واخلي، آن یو ځل یې کلات ته د تېښتې هڅه هم وکړه، خو یوې ډلې سرتېرو پرې نه ښود او ډاډ یې ورکړ چې د ژوند ترپایه به یې خدمت وکړي. سربېره پردې یې د ځان پرضد یوه توطیه کشف کړه، سبا ته یې تصمیم ونیو، توطیه کوونکیو ته چې له خپلو خپلوانو څخه یې وو سزا ورکړي، خو توطیه کوونکي هماغه شپه د نادر له هوډه خبر شول. نو د نادر خېمې ته ورننوتل اونادر یې وواژه(1747م کال د جون نهمه [د1160هـ. ق کال د جمادي الاخر 11 مه].(40)

د نادر په مړینې سره د هغه دولت هم درې وړې شو او پوځي مشران د نادر په هره پراخه سیمه او قلمرو کې حکومتونو ته ورسېدل.

د دریم څپرکي سرچینې:

.1محمدکاظم: نامۀ عالم آرای نادري، دریم ټوك، 226 � 233مخونه.

.2هماغه اثر: 234مخ.

.3 // 236مخ.

.4 // 237مخ.

.5 // 238مخ.

.6 // 240مخ.

Download from: ketabton.com

242 // .7مخ.

244 // .8مخ.

245 // .9مخ.

246 // .10مخ.

292 // .11مخ.

204 // .12مخ.

208 // .13مخ.

// .14درېيم ټوك، 170- 172 مخونه.

/// .15هماغه مخ او 368 مخ.

// .16درېيم ټوك، 418 � 422 مخونه.

// .17درېيم ټوك،369 مخ.

485 //.19 � .18مخ. ميرزا مهديخان: جهانكشاى نادري، 425- 426 مخونه.

.20دولت نادرشاه افشار: 111- 292 مخونه.

.21لكهارت: نادرشاه، 315 � 316 مخونه.

.22دولت نادرشاه: 206 مخ. نامه عالـم آراى نادري: 488مخ.

.23دولت نادرشاه افشار:206 مخ.

.24لكهارت: نادرشاه، 316 مخ.

.25محمدكاظم: نامه عالـم آراى نادري، درېيم ټوك، 488 � 489 مخونه.

.26دولت نادرشاه افشار: 207 مخ.

.27محمدكاظم: درېيم ټوك، 489 مخ.

.28دولت نادرشاه افشار: 207 مخ. لكهارت: نادرشاه، 321 مخ.

Download from: ketabton.com

.29لکهارت: نادرشاه، 321 مخ.

.30دولت نادرشاه افشار: 207 مخ.

.31محمدکاظم: نامه عالم آرای نادري، دریيم ټوك، 502 مخ. دولت نادرشاه افشار 166مخ.

.32لکهارت: نادرشاه، 322 � 323 مخونه.

.33دولت نادرشاه افشار: 216 مخ.

207 // .34مخ. لکهارت: 323 مخ.

.35لکهارت: نادرشاه، 323 مخ.

.36دولت نادرشاه افشار: 307 مخ. لکهارت: نادرشاه، 323 � 324 مخونه.

.37دولت نادرشاه افشار: 208 مخ.

.38هماغه اثر: 309 مخ.

209 // .39مخ.

.40لکهارت: نادرشاه، تر 355 مخ وروسته.

Download from: ketabton.com

پایله (نتیجه)

د نادرشاه افشار دولت د یوه استبدادي فیوډالي نظام بېلګه وه، چې د شاه حاکمیت کومه پوله نه پېژنده.

نادرشاه افشار د هغو یرغلیزو جګړو په نتیجه کې چې د اتلسمې پېړۍ په څلورمو او پنځمو لسیزو کې یې ترسره کړې، وکړای شول ارمنستان، ګرجستان، اذربایجان، خیوه، بخارا، افغانستان، منځنۍ اسیا، بلوچستان او د مغولي هند ټول شمال � لویدیز ولایتونه په خپل دولت پورې اړوند کړي.

ددې هېوادونو ځینې برخې د نادر د دولت پر ایالتونو بدلې شوې وې او پاتې هم د (واسالي) هېوادونو په توګه اداره کېدې.

د نادرشاه دولت یو کمزورى نظامي فیوډالي اتحاد و، چې په هغه کې د اقتصادي ژوند ګډون خلك نه سره تړل، هغه خلك او هېوادونه چې د فرهنګي او تاریخي لرغونتوب له مخې یې یو له بل سره توپیر درلود، په زوره یو په بل پورې تړل شوي وو، د یوه فیوډالي دولت په اډانه کې ددې بېلابېلو هېوادونو معنوي پیوند د پردي د توند ستم او بېرحمانه فیوډالي ګټې اخیستنې او خونړي ظلم لامل شوی و. دا هغه عمده ټکي وو چې په نیول شویو هېوادونو کې یې د آزادۍ غوښتنې مبارزې پارولې؛ هغه مبارزې چې د نوموړو هېوادونو پر تولیدي ځواکونو یې ژور منفي اغېز ښانده او فرهنګي او اقتصادي تګلار یې دروله.

په افغانانو، ازبکانو، ترکمنانو، بلوڅانو، ګرجیانو او ارامنه وو کې د آزادۍ غوښتنې لومړني پاڅونونه ډېر شول، ځکه دا خلك په ډېر ستونزمن حالت کې وو، د سیمه ییزو فیوډالانو له خوا استثمارېدل او د نادر دولت له خوا هم تر شکنجې او مذهبي پلټنو لاندې راتلل.

د نادر پرضد د ازادۍ غوښتنې لومړنی پاڅون په هرات کې د ذوالفقار خان ابدالي په مشرۍ په (1730 � 1731م/ 1143هـ کال) کې ترسره شو، وروسته ترکمنو، تکه وو، ساروقو، ایرسارو او نورو قومونو هم په 1734م کال په خراسان کې پاڅون وکړ، چې په همدې کال نور پاڅونونه هم وشول.

د 1740 م کال له پیله بېلابېلو پښتنو قومونو د کابل رود په سرچینو کې د نادر د استبدادونو پرضد د پاڅون جنډه هسکه کړه، سره له دې چې د نادر ډېرو پوځیانو دا قومونه په وینو ولړل، بیا یې هم زموږ په خلکو کې د خپلواکۍ غوښتنې روحیه کمزورې نه کړه، هرځل به چې د هېواد په کوم ګوټ کې کوم پاڅون د توپ او خمپارو په زور د لنډ مهال لپاره کرارېده، بل پاڅون به په بله څنډه کې راولاړېده او څه موده به یې دښمن ته د سر په کاسه کې اوبه ورکولې.

په 1742م کال د بلخ او اندخوی خلك هم د نادر د استبدادي واکمنۍ پرضد اوچت شول، تاریخ کښونکو د پاڅون کوونکو شمېر له پنځوسو تر شپېتو زرو تنو لیکلی دی. ددې پاڅون مشري د عصمت الله خان ازبك پر غاړه وه، د

Download from: ketabton.com

نادر پوځونه که څه هم وتوانېدل د مجهزي توپخانې په واسطه پاڅون غلی کړي او په جګړه کې عصمت الله خان ووژني، خو ډېره موده نه وه اوښتې چې په بلخ کې بل پاڅون لمبې بلې کړې.(1745م کال).

د پاڅون په مشرتابه کې د بلخ د والي ورور مشاق بېګ و، چې د بدخشان حاکم میرزانباتخان او خان ارال میرزاقل ازبك هم ورسره یو شوي وو. خو د نادر پوځونو د سیمه ییزو فیوډالانو په مرسته دا پاڅون وځاپه.

د بلخ د پاڅون د ماتې عمده علت د دښمن له خوا مشاق بېګ ته ژمنې ورکول او د بدخشان او خان آرال د پاڅون کوونکو ترمنځ د ورڅ ارتباط نشت او د کندوز د فیوډالانو په تېره د بدخشان له فیوډالانو او آرال سره د هزاره خان ازبك مخالفت و.

د نادر پوځ ته د پاڅون کوونکو د لوړ پوړ (قشر) تسلیمېدل: د پاڅون ځینه ګرندی کوله، نادر به هم د پاڅون کوونکو د لا ځپلو لپاره د پاڅون تر ځپلو وروسته پر سیمو ډېر مالیات کښېښودل. لکه په 1746م کال چې یې د بلخ او اندخوی پر خلکو ډېر ملاماتوونکي مالیات وضعه کړل.

د نادري دربار د پېښګلیکوال محمدکاظم په وینا: "دوه سوه زره یې د (بلخ او جوزجان) پر اویماق قوم کښېښودلې". د بلخ او اندخوی اوسېدونکو خپل ټول مالونه خرڅ کړل او یو سل او اویا زره(د 650 زرو تبرېزي تومانو انډول) یې نادر ته وسپاره.

څـګرنـګګه چې نور یې یو دینار هم نه درلود، چې د نادر دربار ته یې ولېږي، نو اړ شول چې لیریو غرونو ته وتښتي او ځان او خپل ماشومان د نادر د پوځیانو له شره خلاص کړي.

د مالیو د مامورینو سپکاوي او توند چلند په 1746 � 1747 م کلونو کې بیا هم د بلخ، اندخوی، بادغیس، هرات او سیستان د بېلابېلو قومونو د پاڅون لامل شو، چې د نادر تر مړینې روان و.

لکه مخکې مو چې یادونه وکړه، د خلکو د پاڅون عمده علت فیوډالي ناوړه ګټه اخیستنې او د مالیاتو سخت فشار و، چې د نادر د واکمنو له خوا پر خلکو تپل کېدل.

خو له پاڅونونو څخه د خلکو موخه د نادر د مالیاتي ستم لړوالی و، په داسې حال کې چې ځینو فیوډالانو د نادر له سیاسته د ناخوښۍ او د خپلې اقتصادي وضعې د ښه والي لپاره په دې پاڅونونو کې ګډون کاوه، څـګرنـګګه چې په پاڅون کې ددې دوو ډلو هدفونو سره توپیر درلود، نو د فیوډالانو لوړ قشر به، چې ډېر وخت به یې د پاڅون مشري پر غاړه لرله، له پاڅون کوونکو سره خیانت کاوه او له شاه یا به د هغه له استازو سره یو کېده.

لنډه دا چې د پاڅونونو کمزوري ډلبندي د مشرانو سیمه ییز اوسېدل او د داسې مشرانو نشت چې په هڅاند ډول د خلکو پر ګټه مبارزه وکړي، د پاڅون کورنیو اختلافونو او د فیوډالانو خیانتونو ټولو یو د بل په مرسته مخکې له مخکې د هر پاڅون برخلیك ټاکه.

Download from: ketabton.com

د اتلسمې پېړۍ په پنځمه لسیزه کې فیوډالي ګټو اخیستنو او د نادرشاه د دولت د مالیاتي ستم پرضد پر له پسې پاڅونونو، نادر د سختې اقتصادي پاشلتیا کندې ته ټېل واهه او د سختو طبقاتي او کورنیو تضادونو او د نادر د فیوډالي دولت د رانسکورېدو لامل شول.

Download from: ketabton.com